

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיר"ק ירושלים תוכב"א

סעודה שלישית

שבת חזה"מ פסח תשי"ג

שיר השירים אשר לשלמה

• כל השירים קודש ושיר השירים קודש קדשים • הכח לעשות מצוה בא מן השמים והאדם הוא רק כמסייע • ביאור מה שביקשו למנות שלמה בין המלכים שאין להם חלק לעוה"ב • מכח עשיית המצוה נמשך לאדם עזר ממרום לגמור המצוה • ישמח משה: הצדיקים בעולם העליון אינם מרגישים גודל חשכת הגלות בעולם הזה • דברי חיים: הצדיקים בעולם העליון מבינים יותר את טובת הגלות • מעם העלמות קברו של משה, כדי שלא יבואו להתפלל שם ולהכריח הגאולה לפני הזמן • הגאולה היא הנקודה היותר עליונה שתלוי רק בידי הקב"ה •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תש"פ לפ"ק



לשון קדשו - קונטרס קמד

33 מינוט) אביסל קלאר

☆☆☆☆

יצא לאור ע"י

מערכת לשון קדשו

מאנטריאל קאנאדא - 3040-585-1-514

צענטראלע נומער:

929-522-1515

ענגלאנד 0330-350-3110

קאנאדא 438-797-0770

ארץ ישראל 072-3275205

צו הערן די רעקארדינג: דרוק #1, דערנאך קונטרס נומער 144

איר קענט אויך לאזן הודעות הערות ותיקונים, און מנדב זיין

מען קען אויך הערן די רעקארדינגס:

דרוקט נומער 9→6→1

ניו יארק 718-298-4641 ארץ ישראל 072-3333419

(שבת חוה"מ פסח תשי"ג 1313→6→16)

• וְהֵם יֵעָלוּ לְזִכְרוֹן •

לע"נ הרה"ח האדם היקר באנשים, בעל מדות טובות וישרות,
אהוב על כל מכיריו והחיה לבבות נשברות,
קבע שיעורים בסדרן בספרי רביה"ק זי"ע

רבי אהרן ז"ל שווארץ

בן הרה"ח ר' יהוסף ז"ל

נפטר בשבוע העבר ביום ה' ניסן תש"פ לפ"ק

לע"נ הרה"ח עדין המדות, עסק בתורה, ותפילתו היתה
בהשתפכות הנפש, קבל את כל האדם בסבר פנים יפות
דבק בדרכי אבותיו הק' ובמשנתו של רביה"ק זי"ע

רבי אברהם יעקב ז"ל פאזען

בן הרה"ח ר' פנחס יודא ז"ל

נפטר בשבוע העבר ביום י"א ניסן תש"פ לפ"ק

האשה החשובה והצנועה, אשה יראת ה' היא תתהלל

מרת שרה ז"ל

בן הרה"ח ר' מרדכי ישראל ז"ל

אשת הרה"ח ר' אלעזר זילבערשטיין הי"ו

נפטרה ביום שביעי של פסח תשע"ז לפ"ק



KolSatmar.com

א

קושיזות ודיוקים על המדרש שיר השירים

במדרש רבה מביא בפסוק שיר השירים, כמה דרשות על הפסוק חזית איש מהיר במלאכתו, עד שמסיק דקאי על שלמה שהיה מהיר בבנין בית המקדש יותר מבנין ביתו, כי ביתו בנה ב"ג שנה, והביתמ"ק בנה בו' שנה שיר השירים אשר לשלמה.

דער מדרש זאגט אין מדרש רבה (א, א), הדא הוא דכתיב [על ידי שלמה] (משלי כב, כט) חזית איש מהיר במלאכתו, לפני מלכים יתיצב, כל יתיצב לפני חשכים. דער מדרש זאגט פשוטים פארשידענע, אויף איש מהיר במלאכתו, [ואחד מהם שזה קאי על] רבי חנינא בן דוסא* [שהכין אבן לבדק הבית, ולא היה לו לשלם לבעלי מלאכה להעלותו לירושלים, והזמין לו הקב"ה כן] די מלאכים [בצורת אדם] האבן אים ארויפגעברענגט דעם שטיין, [וקראו עליו הפסוק לפני מלכים יתיצב, אל תקרי מלכים אלא] לפני מלאכים.

ב

ביז ער קומט אויס [המדרש במסקנתו, צוריק] צו שלמה המלך², חזית איש מהיר במלאכתו זה שלמה, שהיה מהיר במלאכת בית המקדש, [הדא הוא דכתיב ואת] "ביתו" בנה [שלמה] שלש עשרה שנה, און [דעם] "בית המקדש" האט ער געבויעט ז' שנה. [ומקשה המדרש] וכי אפשר שהיה, אז ס'איז געווען שענער די הויז, שהיה בנין ביתו מיופה [וימרוכה] יותר מבית המקדש, [מחמת שהאריך בבנינו יותר]. [ומתוך המדרש], אלא שהיה מהיר במלאכת בית המקדש, במלאכת בית המקדש איז ער געווען זהיר [והריז], האט ער [עס] געבויעט בשבע שנים. [ולכן] רופט מען אים אן איש מהיר [במלאכתו].

ג

ואח"כ ממשיך המדרש שהכל היו מסייעין לשלמה בבנין בית המקדש, אפילו המלאכים והרוחות, ושהיה נבנה מאליו. ומסיק המדרש בדרשת המשך הפסוק (חזית איש מהיר במלאכתו), לפני מלכים יתיצב זאגט דער מדרש (שם) דערנאך ווייטער³. והבית בנהבנתו (מלכים א' ו, ז), הכל היו מסייעין לו, [והבית אשר] 'בונים' אין כתיב כאן, [רק] והבית בנהבנתו, שנבנה מאליו, אפילו

* בשיר השירים רבה (א, ד): דבר אחר, חזית איש מהיר במלאכתו, זה רבי חנינא. אמרו פעם אחת ראה אנשי עירו מעלים עולות ושלמים, אמר, כולם מעלים שלמים לירושלים ואני איני מעלה כלום, מה אעשה. מיד יצא למדבריה של עירו בחורבה של עירו, ומצא שם אבן אחת, יצא וסידקה וסתתה וכתבה, אמר הרי עלי להעלותה לירושלים. בקש לשכור לו פועלים, אמר להם מעלים לי אתם את האבן הזאת לירושלים. אמרו לו תן לנו שכרנו מאה זהובים, ואנו מעלים לך את אבנך לירושלים. אמר להם וכי מנן לי מאה זהובים או חמשים לתת לכם. ולא מצא לשעה, מיד הלכו להם. מיד זימן לו הקדוש ברוך הוא חמשה מלאכים בדמות בני אדם, אמרו לו רבי תן לנו חמשה סלעים ואנו מעלים אבנך לירושלים, ובלבד שתתן ירך עמנו. ונתן ידו עמהם, ונמצאו עומדין בירושלים. בקש ליתן להם שקרם ולא מצאן. בא המעשה ללשכת הגזית, אמרו לו דומה רבינו שמלאכי השרת העלו לך את האבן לירושלים. מיד נתן לחכמים אותו השכר שהשפיר עם המלאכים.

² בשיר השירים רבה (שם, ה): חזית איש מהיר במלאכתו, זה שלמה בן דוד, שהיה זריז בבנין ביהמ"ק. הה"ד (מלכים א' ו, לח) ויבנהו שבע שנים, וכתוב אחד אומר (שם ז, א) ואת ביתו בנה שלמה שלש עשרה שנה. נמצא מיופה ומרובה בנין בית שלמה מבנין ביהמ"ק? אלא כך אמרו, בבנין ביתו נתעצל, בבנין ביהמ"ק היה זריז ולא נתעצל. ³ בשיר השירים רבה (שם): הונא בשם רב יוסף, הכל מסייעין אמת המלך [בשר ודם, שרוך העולם שהכל רוצין לסייע לו בבנין ביתו], כל שכן הכל מסייעים בשביל כבוד מלך מלכי המלכים הקב"ה [לבנות ביהמ"ק], ואפילו רוחות ואפילו שדים, ואפילו מלאכי השרת. יצחק בריה דרב יהודה בר יוחזקאל אמר, כתיב (מלכים שם ח, יג) בנה בניתי בית זבל לך, בנין בנהו [בנין] בניתי. רבי ברכיה אמר, הבית אשר היו בונים אין כתיב כאן, אלא והבית בנהבנתו, מאליו היה נבנה, שנאמר (שם ז, ו) אבן שלמה מסע נבנהו, בניו אין כתיב כאן אלא נבנהו, מלמד שהיתה האבן נושאת את עצמה ונתנה על גבי הדימוס וכו'. - לפני מלכים יתיצב, לפני מלכי תורה יתיצב, כל יתיצב לפני חשכים אלו חבורה של רשעים. אמר רבי יהושע בן לוי, בשעה שנמנו וגמרו שלשה מלכים וארבעה



ורוחות, אפילו שיי"ן דל' ת'ן, ומלאכי השרת, הכל היו מסייעין לבנין בית המקדש. זה שאמר וְהַבִּית בְּהִבְנָתוֹ, שנבנה מאליו.

ד

ומסיק המדרש, לְפָנֵי מַלְכִּים וְיִתְצֵב, לפני מלכי תורה, בל יתצב לְפָנֵי חֲשָׁכִים, למנותו בין המלכים שאין להם חלק לעוה"ב [וממשיך המדרש בדרשת המשך הפסוק חֲזִיתָ אִישׁ מְהִיר בְּמַלְאכָתוֹ]:

לְפָנֵי מַלְכִּים וְיִתְצֵב, לפני מלכי תורה, בל יתצב לְפָנֵי חֲשָׁכִים, שביקשו למנות אותו, בל יתצב לפני חבורה של רשעים. ביקשו למנות אותו [בין שלשה מלכים שאין להם חלק לעולם הבא], יצאה בת קול אַל תִּגְעוּ בְּמִשְׁחֵי (תהלים קה, טו). בל יתצב לפני רשעים, אלא לפני מלכי תורה. – אַזּוּי שְׁטִיט אֵין מִדְרֵשׁ.

ה

קושיא א

לכאורה נראה כסתירה במדרש, שהתחיל לומר כי שלמה וירד עצמו במלאכת בית המקדש עד שנבנה במהירות, ולבסוף אמר שהיה לו סיוע לזה ממלאכי השרת ושהיה נבנה מאליו, ואם כן לכאורה מהו הרבותא והצדק וריוות שבו? (א) לכאורה [קשה], קודם אין אָנְהִיב [דברי המדרש, בענין שלמה], ער הייבט אָן צו זאָגן חֲזִיתָ אִישׁ מְהִיר בְּמַלְאכָתוֹ, ער איז געווען אַ 'זריז' במלאכת המשכן, אַז די מלאכת המקדש האָט ער געמאַכט קורצער [ווי ביתו]. לכאורה, דערנאָכדעם זאָגט ער תיכף [אַז] הכל מסייעין לו, [אפילו] מלאכי השרת, ס'האָט זיך גאָר 'אַליין' געבויעט, [כדילפינן מהפסוק] וְהַבִּית בְּהִבְנָתוֹ.

לכאורה איז דאָס עפעס ווי אַ סתירה, וואָרן [אם הכל מסייעין לו, נמצא] ס'איז [דאָך] נישט קיין מְהִירָת מער, ס'איז נישט קיין רבותא אַז ס'איז פריער פאַרטיג געוואָרן, [שהרי לפי זה נמצא] איז דאָך נישט ווייל 'ער' איז געווען 'מְהִיר' בְּמַלְאכָתוֹ, [נאָר] ווייל די מלאכי השרת, די מלאכים האָבן דאָך צוגעהאַלפן, ס'האָט זיך 'אַליין' געבויעט.

ביי זיין הויז שטייט דאָך דאָס נישט אַז מ'זאָל אים צוהעלפן די מלאכי השרת, און ס'זאָל זיך אַליין בויען. דאָס שטייט דאָך [נאָר] ביים בית המקדש. [ואם כן] ס'איז גאָרנישט קיין וואונדער אַז ס'ווערט פריער פאַרטיג, [דאינו דומה] אַן אַרבעט פון אַ בשר ודם, פון מענטשן, אַז די אַרבעט איז דורך מענטשן, צי ס'גייט דורך מלאכי השרת, ס'טוט זיך אַליין מן השמים, דאָס איז דאָך אַ זאָך וואָס ס'איז העכער.

[ואם כן] וואָס איז די רבותא, מיט וואָס [היה אִישׁ מְהִיר בְּמַלְאכָתוֹ], לכאורה ליגט דאָך נישט אין דעם מער זריזות און מהירות.

[ונמצא כן] לכאורה איז ער זיך סותר [דברי המדרש מיניה וביה].

ו

קושיא ב – מתוך הדרוש

(ב) [גם צריך ביאור להבין שייכות דרש זה שבפסוק חֲזִיתָ אִישׁ מְהִיר בְּמַלְאכָתוֹ, ומה שהיה זריז בבנין בית המקדש, אל הפסוק שִׁיר הַשִּׁירִים אֲשֶׁר לְשִׁלְמָה].

ז

קושיא ג

להבין שייכות הב' דרשות על שלמה, הנרמזים בפסוק חֲזִיתָ אִישׁ וְגו', לְפָנֵי מַלְכִּים וְגו'. והם א [שהיה זריז בבנין המקדש ב] שביקשו למנותו, ויצאה בת קול אַל תִּגְעוּ בְּמִשְׁחֵי

(ג) [ויעוד צריך ביאור קישור דברי המדרש עצמו], דעס וואָס ער ברענגט דערנאָך ווייטער



[בביאור המשך פסוק זה], אז דורך דעם [איז לפני מלכים יתיצב] לפני מלכי תורה, כל יתיצב לפני חשפים, [כשביקשו למנותו. דאינו מוכן] וואס איז דער קישור פון דעם [עם מה שהיה זריז בבנין בית המקדש].⁷

ח

קושיא ד - מתוך הדרוש

למה באמת בקשו חכמים למנות את שלמה המלך

ד [גם קשה מאוד להבין עצם הענין, למה רצו חכמים למנות את שלמה המלך בין אותן מלכים שאין להם חלק לעולם הבא. והלא בודאי ידעו גורל קדושתו, שהיה מגדולי נביאי אמת לה, וחיבר ספר משלי קהלת ושיר השירים, ועשה אונם לתורה בתקנות עירובין ונמילת ידים. ואינו מוכן כלל למה רצו כך, ואף לאחר שצתה בת קול שלא למנותו, עדיין התעקשו למנותו, וכל זה צריכה טעמא רבה].

(הקושיא בדברי רבינו באות לב)

ט

קושיא ה

בגמרא האריכו יותר, בענין שלא הניחו מן השמים למנותו, ולא שמעו החכמים, עד שצתה בת קול שאני אבחר ולא אתה, לומר שאין דבר זה מסור בידם

אין די גמרא שטייט דאך אביסל אנדערש די מימרא [בענין הבת קול שיצאה כשביקשו למנות את שלמה].

דא [במדרש רבה] שטייט [נאך] אז יצאה בת קול אל תגעו במשיחי, נישט מער. אָבער אין די גמרא שטייט גאָר [אויך] עפעס אנדערש.⁸

ס'איז להטא אש סביבותם, און דוד [אביו] איז נשתטח [געווען לפניהם] דמות דיוקנו, [און] ס'האט נישט גענוצט גארנישט, לחכה אש סביבותיהם, ויצאה בת קול חזית איש מהיר במלאכתו, [מי שהקדים ביתו לביתו, ולא עוד אלא שביתו בנה בו] שנים וביתו בנה ביי"ג שנה. און דאס אלעס האט נישט גענוצט, [והחכמים עדיין רצו למנותו].

ביז הקדוש ברוך הוא האט געזאגט המעמך ישלמנה [פי מאסת פי] אתה [תבחר] ולא אני [איוב לז, לג], דאס קער נאָר צו 'מיר', דאס קאנסט 'דו' נישט טאָן. דער בורא כל עולמים האט געזאגט דאס קען איך נאָר אליין אָפּוועגן, ווער ס'איז ראוי [לעולם הבא].

י

ויש להבין מה נשתנה ענין זה, שלא נמסר ביד החכמים, אף שתמיד היה להם משקל הישר בכל ענין וענין

ה) לכאורה [הלא] חכמינו ז"ל האבן דאך אלדינגס 'באווואיגן' [במשקל הישר], אזוי ווי ביי אלע זאכן. [און] פונקט ביי דעם זאגט ער אָני ולא אתה.

⁷ וכמו שרואין עוד מפורש בדברי הגמרא דלהלן, כי הבת קול המליץ עליו נגד החכמים, עבור הזכות שבנה בית המקדש יותר מהיר מביתו.

⁸ במשנה (פנהדרין ז): כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא וכו', שלשה מלכים וארבעה הדיוטות אין להם חלק לעולם הבא וכו'. ובגמרא (דף קד:) אמר רב יהודה אמר רב, בקשו עוד למנות אחד [והוא שלמה המלך], באה דמות דיוקנו של אביו [דוד המלך] ונשתטח לפניו, ולא השגיחו עליה, באה אש מן השמים ולחכה אש בספסליהם, ולא השגיחו עליה. יצאה בת קול ואמרה להם חזית איש מהיר במלאכתו לפני מלכים יתיצב כל יתיצב לפני חשפים (משלי כב, כט), מי שהקדים ביתו לביתו, ולא עוד אלא שביתו בנה בשבע שנים וביתו בנה בשלש עשרה שנה, לפני מלכים יתיצב כל יתיצב לפני חשפים, ולא השגיחו עליה. יצאה בת קול ואמרה המעמך ישלמנה פי מאסת פי אתה תבחר ולא אני [איוב לז, לג]. ונפירש: המעמך ישלמנה, וכי עליכם לשלם תשלומי עונשו לאדם, שאתם נמאסים בו בשלמה לומר שאין לו חלק לעולם הבא. פי אתה תבחר ולא אני, וכי הבחירה בכס תלויה ולא בי, לומר מי שיש לו חלק ומי אין לו חלק, הלא בי הדבר תלוי.

⁹ הוא בלשון בתמיה.



יא

ישוב הקושיות

נאָר קודם, מ'קען אפשר זאָגן [לפרש 'הרישא' פון] דעם מדרש, שִׁיר הַשִּׁירִים אָשֶׁר לְשִׁלְמָה [הדא הוא דכתיב] חֲזִיתָ אִישׁ מְהִיר בְּמִלְאָכָתּוּ.

יב

הקדמה לישוב קושיא א

מבואר במדרש דשיר השירים כבר נאמרה על הים סוף ואצל הר סיני, ע"י המלאכים ובני ישראל

לעולם איז דאָךְ אזוי:

דער גאַנצער שיר השירים, איז אַ פלוגתא אין מדרש' פון וואו ער שטאַמט.

איין מאן דאמר זאָגט, אויפן באַרג סיני האָט מען אים געגעבן.

איין מאן דאמר זאָגט, אַז דער שיר השירים אויפן ים סוף האָט מען אים געזינגען, מ'האָט אים אַראָפּגעגעבן [דאָרט].

ס'איז דאָ אַ מאן דאמר [אז] די מלאכי השרת האָבן עס געזינגען - [כדכתיב] קְדָמוּ שָׁרִים אַחֵר נִגְנִים^{יג} - ביים ים.

יג

ולפי זה יש להבין לשון הפסוק שיר השירים אָשֶׁר "לְשִׁלְמָה", למה נתייחס זה לשלמה לאחר שכבר קדמוהו לשורר בימי משה לכאורה דער פסוק [שיר השירים וגו'], דאָרט שטייט דאָךְ גאָר אָשֶׁר "לְשִׁלְמָה", [און] אַז דאָס האָט מען געגעבן די מלאכי השרת [און] מ'האָט עס געגעבן אויפן באַרג סיני, איז דאָךְ עס נישט אָשֶׁר "לְשִׁלְמָה", איז דאָךְ עס נאָךְ אַ פריערדיגע זאך, 'פאַר' אים, כְּבֵר קְדָמוּ נאָךְ פאַר דעם.

יד

אבל ביאור הענין, דיען ששיר השירים נתגלה ונכתבה על ידי שלמה, לכן נקרא זה על שמו

נאָר וואָס'זשע דען, אַז ער האָט זוכה געווען ס'איז דורך אים געקומען [להכתב על ידו], איז עס שוין נקרא על שמו, אָשֶׁר לְשִׁלְמָה. [ווייל] בחנם האָט מען עס נישט 'אים' געגעבן [לכתוב, שהרי] מ'האָט דאָךְ עס [שוין] געגעבן פריער [בעל פה].

טו

ובאמת בשיר השירים נכתב התגלות גדול יותר מכלל השירים וכל התורה

אין אמת אַריין שטייט דאָךְ אין די שיר השירים אַזעלעכע הַתְּגָלוֹת וואָס ס'איז נִיטאַמאָל דאָ אין די תורה הקדושה, איבערדעם איז דאָךְ [נקרא] "שיר השירים", שכל השירים קודש - זאָגט דאָךְ דער מדרש^ט (ילקוט רמז תקפ) - און שיר השירים איז קודש קדשים, [וכן אמרו] לא היה העולם כדאי כיום שניתן בו שיר השירים.

^י בשיר השירים רבה (א, יב): היכן נאמרה. רבי חנינא בר פפא אמר, בַּיָּם נאמרה, היך מה דאת אמר (א, ט) לְסִסְתִּי בְּרִכְבִּי פָּרְעָה. רבי יודא ברבי סימון אמר, בסיני נאמרה, שנאמר שִׁיר הַשִּׁירִים, שיר שאמרו אותו "השירים", השוורים, שנאמר (תהלים סח, כו) קְדָמוּ שָׁרִים אַחֵר נִגְנִים. תני משום רבי נתן, הקב"ה בכבוד גדולתו אמרה, שנאמר שִׁיר הַשִּׁירִים אָשֶׁר לְשִׁלְמָה, למלך שהשלוש שלו. רבן גמליאל אומר, מלאכי השרת אמרוהו, שִׁיר הַשִּׁירִים, שיר שאמרוהו שָׁרִים של מעלה. רבי יוחנן אמר, בסיני נאמרה, שנאמר יִשְׁקֶנִי מִנְּשִׁיקוֹת פִּיהוּ (א, ב).

^י דפסוק זה נאמר על שירת הים, כמבואר בשמות רבה (כג, ז): אמר רבי יוחנן, בקשו המלאכים לומר שירה לפני הקב"ה באותו הלילה שעברו ישראל את הים, ולא הניחן הקב"ה, א"ל לגיונותי נתונין בצרה ואתם אומרים לפני שירה וכו'. וכיון שיצאו ישראל מן הים באו המלאכים להקדים שירה לפני הקב"ה, אמר להם הקב"ה יקדמו בני תחלה, הה"ד אֲזַיְשִׁיר מִשָּׁה, אֲזַיְשִׁר לא נאמר, אלא אֲזַיְשִׁיר, שהקב"ה אמר יְשִׁיר מִשָּׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל תַּחלֶּה. וכן דוד אומר קְדָמוּ שָׁרִים אלו ישראל שעמדו על הים, דכתיב אֲזַיְשִׁיר מִשָּׁה, אַחֵר נִגְנִים אלו המלאכים וכו', בַּתוֹךְ עֲלָמוֹת 'תּוֹפְפוֹת' (תהלים שם) אלו הנשים שהן קלטו באמצע, כדכתיב (בשלח טו, כ) וַתִּקַּח מִרְיָם הַנִּבְיָאָה אֶת 'הַתֵּף'.
^ט במדרש רבה (שיר השירים רבה א, יא) אמר רבי עקיבא, שאין כל העולם כולו כדאי כיום שניתנה בו שיר השירים,

[ומלשון זה] זעט אויס [אז] אפילו די שירה וואָס שטייט אין די תורה הקדושה, אַז יְשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְה' (בשלה טו, א), די שירה וואָס מ'האָט געזינגען אויפ'ן ים, משה רבינו און דער כלל ישראל, אפילו פון 'דער' שירה ליגט נאָך אין שיר השירים נאָך מער, דאָס איז נאָך העכער. [שהרין ער זאָגט דאָך אַ כלל, "כל השירים" זענען קודש און "דער" איז קודש קדשים.

אַזוי ווי ער זאָגט, אַזוי ווי דער חוות דעת זאָגט אין די הקדמה דאָ אין פירוש [צורר המור] אויף שיר השירים'.

טז

זוכה שלמה שנתגלה כל זאת על ידו, לגודל צדקתו וחכמתו, ולכן נקרא הכל על שמו

[ונמצא] האָט מען דאָך דאָ אַראָפּגעגעבן אַ גרויס התגלות, דורך שלמה המלך. [און] פאַרוואָס [דוקא] שלמה האָט אין דעם זוכה געווען, דאָס שטייט דאָך שוין, ווי דער אלשיך הקדוש זאָגט 'פאַרנט' [=בתחלת פירוש] אויף שיר השירים (שושנת העמקים א, א), אַזוי ווי כ'וועל שוין באַלד רעדן (באות לח-מד). זאָגט ער שוין טעמים [דערויף].

יז

על כל פנים, 'נישט בחנם' האָט מען אים געגעבן [לכתוב שיר השירים], מסתמא האָט ער געהאָט הכנה דערצו, [לפי] גִּדְל צִדְקָתוֹ, וְגִדְל חֻכָּמָתוֹ, וואָס ער האָט געדינט דעם באַשעפער מיט גרויס חכמה, מיט גרויס צדקות, און מיט גרויס קדושה וטהרה. איבערדעם איז עס נקראַ על שְׁמוֹ, הגם ס'האָט זיך געטון מן השמים [שכבר ניתנה בים סוף ובסיני].

יח

וכן הוא הפך בבל המצות, שהם נקראים על שם עושיהם, אף שעיקר הדבר נעשה ונגמר מן השמים, וכמו שמפרש הישמוח משה בביאור הפסוק וְלָךְ ה' חֶסֶד כִּי אֶתָּה תִּשְׁלַם לְאִישׁ כְּמַעֲשָׁהוּ, דלכאורה אם הוא תשלום מעשהו הרי מוגיע לו שכרו מן הדין ולמה נקרא זה בלשון "חסד"?

[ובאמת הלא] אַלע מִצְוֹת איז דאָך אַזוי, [שעיקר הדבר נעשה מן השמים וּמ"מ נקרא על שם האדם, ועל זה נאמר] וְלָךְ ה' חֶסֶד.

ווי ס'שטייט אין ישמח משה^א, [בביאור זה הפסוק] (תהלים סב, יב-יג) אֶתָּה דְּבַר אֱלֹקִים שְׁתִּים זו שְׁמַעְתִּי, וְלָךְ ה' חֶסֶד כִּי אֶתָּה תִּשְׁלַם לְאִישׁ כְּמַעֲשָׁהוּ.

למה, שכל הכתובים קודש וזה קודש קדשים. - וכן הוא במשנה (ידים ג, ה).

'בהקדמת החות דעת לפירושו צורר המור על שיר השירים: 'ישכילו היחכמים והנבונים ה'רואים את כבוד אמרי המגילה הזאת, המלאה לה סודות וסתרים. אמנם לא יעמדו על סוד ה' רק אותן די מדוריהן עם בשרא לא איתנייהו (דניאל ב, א), עד יערה עלינו רוח ממרום וימלא כל הארץ דעה, אז נבין סתרים כאחד ממלאכי מרום. וכמו כן כל התורה כולה וכל דברי הנביאים הן רק לבוש, ותוכו רצוף אהבה מסותרת, מרמזין על אורות העליונים אשר היו מושגים להנביאים וחכמים בעת היה בנין הבית על תלו. ומן אז שחרב בית אלקינו והחכמים נדלדלו, אבדה החכמה והוצגנו על פשוטי התורה ויקה. אמנם כל התורה ודברי הנביאים נוכל להשיג בדלות שכלינו הפשוטים, זולת המגילה הזאת, היות תוכה ותכליתה גבוה מעל גבוה, כמו שכתב חז"ל כל השירים קודש ושיר השירים קודש קדשים, ואמרו לא היה העולם כדאי כיום שניתן בו שיר השירים. וכאשר תוכה ותכליתה נורא ונשגב על כולם, וכהנשא התוך ינשא פשטותן לעומתו, ולכן תעגנה פעמי דלים מלדרוך אפילו בדרך פשטיותה. אך הצדיקים לא לבם הלך, ואומרים את שיר המקודש הזה בקדושה וטהרה, ומלחיב את לבם לעבודת הבורא יתברך.

^א בישמח משה (סוף פרשת חיי שרה): נראה לי לפרש בפסוק אֶתָּה דְּבַר אֱלֹקִים שְׁתִּים זו שְׁמַעְתִּי כִּי עַז לְאֱלֹקִים, וְלָךְ ה' חֶסֶד כִּי אֶתָּה תִּשְׁלַם לְאִישׁ כְּמַעֲשָׁהוּ. דהוא כולה מוקשה מתחילתו ועד סופו, דמה היא האחת אשר דבר, ומה היא השתים אשר שמענו. ואיך נמשך לזה כִּי עַז לְאֱלֹקִים. ואיך נמשך עוד לזה וְלָךְ ה' חֶסֶד. וגם מה שנתקשו מכבר וצווחו בה קמאי, דמה הוא חסד שמשלם כְּמַעֲשָׁהוּ.



[דקשה] לכאורה אַז מ'צאָלט איינעם כּמַעֲשֶׂהוּ, איז דאָך עס נישט קיין "חֶסֶד", ס'איז דאָך דער 'שורת הדין' אַזוי. אַז ס'איז נאָר כּמַעֲשֶׂהוּ, אַז ס'איז נישט מער ווי כּמַעֲשֶׂהוּ, איז דאָך אַזוי דער שורת הדין.

יט

ומבאר הישגח משה, כי בכל דבר יש ג' חלקים, ראש ותוך וסוף. 'התחלת' הדבר, וכן 'הגמר' של כל דבר, זה נעשה ונגמר רק על ידי הקב"ה, והאדם הוא רק כמסייע 'באמצע', וקיימא לן מסייע אין בו ממש, ולכן מן הדין אין מגיע לאדם שכר על המצות, אבל הוא מצד חסד ה' שמשלם לאיש כאילו היה 'הכל' רק על ידי מעשיו

זאָגט ער אַזוי: לעולם אין יעדע זאך איז דאָ אַ ראש, תוף, סוף.

דער "אָנהייב" איז פונעם באַשעפער, [ווייל] מ'קאן זיך נישט נעמען צו גאָרנישט אָן סייעתא דשמיא.

און ווידעראום דער "אויספיר" [איז דאך אויך פון באַשעפער, ווייל] אלמלא [הקב"ה] עוזרו לא יכול לו.²

[ונמצא כין דער "אָנהייב" און דער "סוף" איז פון הקדוש ברוך הוא, נאָר "אינדערמיט" טוט דער מענטש אַביסל. [ואם כן האדם] איז דאך נאָר אַ "מסייע" אַין בו ממש (שבת צג), [ואין מגיע לאדם שכר על זה].

און [עם כל זה] השם יתברך רעכנט עס [ומשלם להאיש כל שכרו] ווי גלייך מ'העט אַליין געטון 'אלעס'.³

והנראה לי, כי בכל הדברים יש ג' חלקים, ראש תוך סוף. והנה "המתחיל" הוא עיקר גדול, דכבר אמרו התחלה יותר מן הכל. "והמסיים" גם כן עיקר גדול, דאינה נקראת אלא על מי שגומרה (תנחומא עקב סימן ו), והכל הולך אחר החתום (ברכות יב). אבל "האמצעי" הוא רק מסייע, וקיימא לן (שבת צג). מסייע אין בו ממש, וכן נוהגין בשכר שד'קנות וס'קדוּתו. - והנה כל התורה כולה היא מה שדבר ה' לנו מה נעשה ומה לא נעשה, והנה בכל דבר הוא יתברך שמו "המתחיל", כמו שנאמר (איוב מא, ג) מִי הִקְדִּימָנִי וְאֶשְׁלֶם (עין ויק"ר כז, ב), ואין לנו כח להתחיל וזולתו יתברך. "והמסיים" וגומר, גם כן הוא יתברך שמו, כמו שנאמר (תהלים לו, לב) צוּפָה רָשָׁע לַצַּדִּיק וגו', ואמרו רז"ל (סוכה נב): בכל יום ויום וכו' ואלמלא הקב"ה עוזרו לא היה יכול לו. ואם כן אדם אינו רק קצת "ממוצע" בבחירתו, ואין לו רק חלק דק וקלוש, והוי רק כמסייע, על דרך היה לך לעזרתי (שבת פט), ואין בו ממש. ועל דבר זה אין מגיע לו שכר, רק על צד החסד משלם השי"ת להאדם כאילו הוא היה 'העושה' כולה.

והן הן דברי הפסוק אחת דבר אֱלֹקִים, רצ"ל כל מה שדבר אלקים לנו בתורה הק' רק על חלק אחת דבר, דהיינו החלק "האמצעי", שְׁתִּים, רצ"ל שתי החלקים האחרים דהיינו ראש וסוף, זו שְׁמַעְנִי, רצ"ל זה אנו מבינים (כמו פי שמע יוסף מקץ מב, כג), שהוא לשון הבנה), פי עז לֵאֱלֹקִים, ר"ל כי הכח והיכולת על אלו שני החלקים, הוא רק לֵאֱלֹקִים ולא לאדם דמי הקדימני וגו', וגם אלמלא הקב"ה עוזרו כנ"ל. ושמה תאמר מפני מה יקבל שכר, לזה אמר וְלֹא ה' "החֶסֶד", פִּי אִתָּה תִּשְׁלֶם לְאִישׁ "כְּמַעֲשֶׂהוּ", רצ"ל כאילו היה מַעֲשֶׂהוּ, והבן כי הוא פירוש נכון ונחמד בס"ד. - [וכן כתב גם בתפלה למשה (תהלים יג, ז. וי' ק, ב), ועי' הלחן בדברי רבינו ס"ג במדבר תשכ"ב].

² כמבואר במבאר (וסיכנה נב): תנו רבנן, קשה יצה"ר, שאפילו יוצרו קראו רע, שנאמר (ח נח, כא) כִּי יֵצֵר לֵב הָאָדָם רָע מִנְּעוּרָיו. אמר רב יצחק, יצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום, שנאמר (בראשית ו, ה) וְרָע רָע כָּל הַיּוֹם. ואמר רבי שמעון בן לקיש, יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש המיתו, שנאמר (תהלים לו, לב) צוּפָה רָשָׁע לַצַּדִּיק וּמִבְקֵשׁ לְהָמִיתוֹ, ואלמלא הקדוש ברוך הוא עוזרו אין יכול לו, שנאמר (שם, לג) ה' לֹא יַעֲזֹבֵנוּ בְּיָדוֹ.

³ וז"ל רבינו בס"ג במדבר תשכ"ב: אֲבָעַר דָּאָ אֵלֶּס איז דאָך נאָר מיט סייעתא דשמיא, אַזוי ווי ס'שטייט, דער זיידע זכרנו לברכה אין תהלים'ל (יג, ו), טייטשט ער, אחת דבר אֱלֹקִים שְׁתִּים זו שְׁמַעְנִי פִּי עֵז לֵאֱלֹקִים וגו', אחת דבר אֱלֹקִים שְׁתִּים, ווייל לעולם אין יעדע זאך איז דאך דא ראש תוך סוף, די גמרא זאגט דאך יצרו של אדם מתגבר עליו [בכל יום], און אלמלא [הקב"ה] עוזרו לא יכול לו, ממילא קומט אויס אז דער "סיום" דער "גמרא" איז נאָר פון הקב"ה. אֲבָעַר דער אמת די התחלה איז אויך פון הקב"ה, ווען נישט דאָס העט מען גאָרנישט געהאט דעם דעת, מ'העט גאָרנישט 'אָנגעהויבן' אָן סייעתא דשמיא, דאָס אַליין איז אַן עֵז לְאֱלֹקִי. נעבן דעם האָרעווען, אַ איד וואָס האָט יראת שמים און ער פּלאָגט זיך אויף די תורה הקדושה מיט גרויסע געוואלדיגע יגיעות אַז מ'זאָל צוקומען אַ נקודה של אמת, לעולם די אַלע יגיעות אלמלא עוזרו לא יכול לו, דאָס איז אֵלֶּס סייעתא דשמיא, די התחלה און דער סוף, נאָר עפעס אינדערמיט [יש בזה מצד בחירת האדם], לעולם די גאַנצע יגיעה איז נאָר עפעס אינדערמיט אַ שטיק, אֲבָעַר אֵלֶּס איז נאָר סייעתא דשמיא.



כ

וזה שנאמר "אחת" דבר אלקים, שרק חלק אחד ש'באמצע' הוא מה שדובר וצויה אותנו ה' לעשות, אבל "שתים", ב' חלקים האחרים שהם ההתחלה והגמר, זו שְׁמַעְתִּי והבנתי בִּי עַז לְאֱלֹקִים והכל נעשה מן השמים, אבל מ"מ וְלִפְּהִי ה' "חֶסֶד", שזהו חסד גדול מן הקב"ה כִּי אֵתָה תְּשַׁלֵּם לְאִישׁ "בְּמַעֲשָׁהוּ", פירוש כאילו היה "הכל" מצד מעשהו של האדם זָאָגַט עַר [הישמח משה, דוהו שנאמר] "אחת" דבר אלקים, און "שתים" זו שְׁמַעְתִּי, [והכוונה על אלו השלשה חלקים] דער "ראש, תוך, סוף", אונז הייסט מען נאָר טון איין זאָך, נאָר "אינדערמיט" וואָס מ'ברויך צו טון, [אַבער] די אַנדערע צוויי [זאכן], די "התחלה" מיטן "גמר", שְׁתִּים זו "שְׁמַעְתִּי", דאָס "פאַרשטייט" מען נאָר, אַז ס'טוט זיך נאָר [מחמת] כִּי עַז לְאֱלֹקִים, ס'איז נאָר מן השמים.

[און] פונדעסטוועגן וְלִפְּהִי ה' "חֶסֶד", כִּי אֵתָה תְּשַׁלֵּם לְאִישׁ "בְּמַעֲשָׁהוּ", ווי גלייך ס'העט געווען זיינע מעשים מתחילה ועד סוף.

[עד כאן דברי הישמח משה].

כא

וכן שלמה המלך כיון שמצד קדושתו ומעשיו וזה שעל ידו נתגלה שיר השירים, לכן אף שבאמת כבר ניתן זאת מן השמים על הים ואצל הר סיני, נקרא "הכל" על שמו של שלמה [וכמו כן] שלמה המלך, מיט זיין קדושה, מיט זיינע מעשים, האָט 'ער' זוכה געווען, [אַז] דורך 'אים' איז נתגלה געוואָרן שיר השירים.

און אפילו דאָס איז געזאָגט געוואָרן [מקודם] אויפן באָרג סיני, און [על הים דורך] די מלאכי השרת, פונדעסטוועגן איז עס נקרא "על שמו" [של שלמה].

ווייל דער בורא כל עולמים [לו החסד לשלם לאיש כמעשהו], אַזוי ווי אַלע מְצוֹת גיט מען, איז נקרא אויף דעם וואָס ער טוט עס, הגם דער עיקר טוט זיך מן השמים, [ס'איז] נאָר סייעתא דשמיא, איז עס 'דאָך' נקרא על שמו [של האדם].

כב

הקדמה לישוב קושיא ב

וזהו ביאור הכתוב שיר השירים אָשֶׁר לְשִׁלְמָה: דאָף שהוא שיר "השירים", כמו שפירשו במדרש שכבר שוררו שיר זה בימי משה, אף על פי כן אָשֶׁר "לְשִׁלְמָה", הרי זה נקרא הכל על שמו של שלמה איבערדעם [אמר הכתוב] שִׁיר הַשִּׁירִים אָשֶׁר "לְשִׁלְמָה", [והכוונה] כְּאֵשֶׁת שִׁיר הַשִּׁירִים, קדמו שְׁרִים אַחֵר נִגְנִים, אַזוי ווי דער מדרש זָאָגַט^י, [ס'איז דין] שירה פון די מלאכים, [און] די שירה פון באָרג סיני, פונדעסטוועגן אָשֶׁר "לְשִׁלְמָה", ס'איז 'דאָך' נקרא "על שמו".

כג

ישוב קושיא א

גם בנין בית המקדש הוא באופן הנזכר, דאָף שנבנת מאיליו וע"י מלאכים, מ"מ נקרא על שמו של שלמה כיון שהוא מסר נפשו על הדבר ועשה מה שמוטל עליו לעשותו, וכמו שכן הוא בכל המצות שהם נקראים על שמו של המוסר נפשו עליהם לעשותם, אף שעיקר הכל נעשה רק ע"י סייעתא דשמיא איבערדעם, די זעלבע [אופן] זָאָגַט ער [במדרש], זה שאמר הכתוב חֲזִיתִי אִישׁ מְהִיר בְּמִלְאָכָתוֹ, הגם דאָס בית המקדש האָבן דאָך געהאַלפֿן די מלאכים, ס'האָט זיך 'אַליין' געטון, און ס'איז 'דאָך' נקרא על שמו, ווי גלייך ער העט עס אינגאַנצן געבויעט, מיט 'זיינע' כוחות.

[ווייל] הקב"ה גיט אַזוי די מְצוֹת, [להקרא בשם] פאַר דעם וואָס ער טוט עס.

דער וואָס איז זיך דערויף מוֹסֵר נַפֶּשׁ, ער טוט פֿאַל כּחוֹ, און ער האָט דערויף הַכֵּנָה דעם וואָס מ'ברויך צו האָבן, און טוט וואָס ס'איז מעגליך מיטן אַנּוּשִׁיּוּת, הגם ס'ווערט 'דער עיקר געטון' מיט ס'יעתא דְשִׁמְיָא, מיט כּחוֹת עֲלִיּוֹנִים, גיט מען דאָס אינגאַנצן אַהין פאַר דעם וואָס ער האָט זיך 'באַמִּיט' דערמיט, ס'ווערט נקראַ עַל שְׁמוֹ.

כד

ונמצא דשפיר היו רבותא וחשיבות לשלמה במה שנבנה הבימה"ק במהירות ונקרא זה על שמו שהיה "איש מהיר במלאכתו", כי כל מצוה נקרא על שמו של עושהו ומוסר נפשו על הדבר

איבערדעם איז רעכט, הייבט ער אָן [במדרש, מיטן] דעם, אַז ס'איז געבויעט געוואָרן אין זיבן יאָר, הייסט ער אִישׁ מְהִיר 'בְּמִלְאכָתוֹ' גאָר, ס'איז אינגאַנצן נקראַ עַל שְׁמוֹ.

הגם ער האָט דאָךְ נישט געטון אַלעס, ס'איז דאָךְ געווען די מלאכי השרת האָבן דאָךְ צוגעהאַלפֿן, און אַלע 'בְּרוּאִים' [ואפילו רוחות וְשִׁדִּים], און ס'האָט זיך 'אַלִּין געטון' [כדרכתיב וְהָבִיתָ "בְּהִבָּנְתוֹ" אָבֵן שְׁלֵמָה מִסַּע "נִבְנָה"], און ס'איז 'דאָךְ' אַזוי אַז דער פסוק רופט אָן אִישׁ מְהִיר 'בְּמִלְאכָתוֹ', ווייל ס'איז געווען [הסיוע לזה] מיט 'זיינע' כוחות, זיינע כוחות מיט זיין מסירת נפש.

כה

ועוד כי גם ההשפעה שהיה בוה מן השמים, הכל נמשך ע"י כח צדקתו של שלמה

[ועוד כין] 'ער' האָט דאָס אַראָפּגעברענגט די אַלע ענינים, אַז ס'זאָל זיך טון מיט די מלאכי השרת. דאָס אַלעס איז אויך געווען זיין כח. דורך זיין צדקות, דורך זיין קדושה, האָט ער דאָס ממשיך געווען די כוחות עליונים.

כו

וכן בכל מצוה, גם החלק הנעשה מן השמים, הוא בזכות החלק שהאדם מסייע לזה, שעי"ז זוכה להמשיך הסיוע מלמעלה שיוכל לגמור ענין המצוה

אַזוי מיט יעדע מצוה, מיט יעדער עבודה, איז מען ממשיך די השפעה [דלְעִילָא]. ס'איז טאַקע ס'קאָן נישט געטון ווערן אַלִּין, דאָס איז נאָר מיט סייעתא דשמיא. אָבער דאָךְ, מיט דעם וואָס אַ מענטש האָט מסירת נפש, אַז מ'טוט וואָס מ'קען, מיט דעם איז מען ממשיך דעם סיוע מלמעלה.

כז

ולכן נקרא על שמו, כאילו הוא עשה את הכל

ממילא איז עס נקרא, איז עס עַל שְׁמוֹ נקרא, עַל שְׁמוֹ הייסט עס, [כאילו] ער האָט אַלעס געטון. ווייל 'ער' האָט דאָךְ עס ממשיך געווען, מיט זיין קדושה.

כח

ונמצא דאין כאן פתירה בהמדרש, במה שהתחיל ששלמה היה איש "מהיר במלאכתו", וסיים והכל היו מסייעין לו

איבערדעם איז רעכט וואָס ער זאָגט אִישׁ מְהִיר בְּמִלְאכָתוֹ, איז דעם נישט קיין סתירה [בדברי המדרש, וואָס] ער דערציילט אַ רבותא [אַז] ער האָט עס געבויעט אין זיבן יאָר, און דאָ זאָגט ער [אַז] ס'האָט יעדער מסייע געווען.

[כי הגם] ס'האָט טאַקע יעדער מסייע געווען, אָבער דאָס איז דאָךְ אויך געווען זיין כח, מיט 'זיין' קדושה האָט 'ער' דאָךְ דאָס ממשיך געווען, הייסט ער אִישׁ מְהִיר בְּמִלְאכָתוֹ. איבערדעם איז עס [אַ רבותא, וגם נקרא על שמו].



כט

ישוב קושיא ב

ובזה יובן מה שהביא המדרש כל זה על הפסוק **שִׁיר הַשִּׁירִים אֲשֶׁר לְשִׁלְמָה**, כי גם ביאור פסוק זה הוא באופן הנזכר (פאות כב) איז רעכט וואָס דער מדרש ברענגט דאָס צו, צום [פסוק] **שִׁיר הַשִּׁירִים אֲשֶׁר לְשִׁלְמָה**.

[ווייל ס'איז] דער זעלבער תירוצ פאַרוואָס ס'הייסט **אֲשֶׁר לְשִׁלְמָה**, כאָטשיג ס'איז דאָךְ **שִׁיר הַשִּׁירִים** פון דערפריער אָן, ווי דער מדרש זאָגט^{טו} ס'הייסט שוין **שִׁיר הַשִּׁירִים** פון די פריערדיגע משוורים, ס'איז דאָךְ פון פריער, [און] ס'הייסט 'דאָךְ' **אֲשֶׁר לְשִׁלְמָה**, ווייל 'ער' האָט עס אַראָפּגעברענגט אויף דעם עולם בְּאַתְגָּלְיָא, ס'איז נגלה געוואָרן פאַר אידן [על ידו], דאָס האָט ער אַראָפּגעברענגט, [לכן] הייסט עס **אֲשֶׁר לְשִׁלְמָה**. (וכדלעיל אות כב).

[און] מהאי טעמא האָט אויף אים דער פסוק געזאָגט חֲזִיתִי אִישׁ מְהִיר בְּמִלְאַכְתּוֹ, כאָטש ער האָט נישט געטון 'אַלעס', אָבער 'ער' האָט עס ממשיך געווען, הייסט ער מְהִיר בְּמִלְאַכְתּוֹ.

ל

חקרמה לישוב קושיא ג

(עד אחר אות נא)

דאָס איז דאָס זעלבע ענין וואָס ער זאָגט דאָ [עוד במדרש, בענין מה שרצו למנותו, להבין השייכות מזה אל מה שהיה מהיר במלאכתו בבנין בית המקדש (קושיא ג)].

לא

[קושיא ד]

קען זיין דאָס האָב איך שוין געזאָגט אַמאַל, כ'האָב אַמאַל שוין געזאָגט לאַנג [צוריק], וואָס מיר דאָכט זיך [בביאור] דעם ענין הנפלא וואָס חכמינו ז"ל האָבן דאָ געוואָלט, שלמה המלך אים ממנה זיין צווישן 'די' [שאין להם חלק לעולם הבא].

לב

למה ביקשו חכמים למנותו, וכי לא ידעו גודל קדושתו, שהיה נביא אמת לה', ועשה אונים לתורה, וכמה הלכות למדו החכמים מדבריו

[דלכאורה קשה מאוד, וכי] האָבן זיי דען נישט געוואוסט גודל קדושתו? [שהיה] אַזאַ נביא אמת לה', פון די גרעסטע נביאי אמת וואָס זיי ווערן אויסגערעכנט.

[און] כמה הלכות וואָס חכמינו ז"ל לערנען אַרויס פון זיינע מימרות. און אַזוי ווי די גמרא זאָגט (עירובין כא'): ער האָט געמאַכט [אזנים לתורה], די תורה הקדושה פריער איז געווען כקופה שאין לה אָזְנִים^{טו} [שקשה לאחוז בכלי כשאין לה בית יד], האָט 'ער' הערשט געמאַכט אָזְנִים לַתּוֹרָה, [שהוא תיקן] עירובין און נטילת ידים, וכדומה תקנות, [ועל ידי זה נתרחקו ישראל מלעבור על התורה]. [ועל כל פנים] ווער האָט דען נישט געוואוסט [גודל קדושתו], איז עפעס אַ הוה אמינא דאָרט געווען [לפקפק בזה]?

^{טו} כדלעיל בהערה ז.

^{טו} פירש רש"י שם. וְעָשָׂה לָהּ אָזְנִים, שתקין עירובין וידים, וגזר על השניות לעריות, ועל ידי כך אוחזין ישראל במצות, שנתרחקו מן העבירה, כדרך שנוה לאחוז בכלי שיש לו בית יד משאין לו.

[ואם כן צריך להבין] מעיקרא וואָס חכמינו ז"ל האָבן געוואָלט? אַזאַ מקור הקדושה חלילה אוועקשטעלן אין חבורה של רשעים?
איבערהויפט אַז מ'האָט געזען ס'איז נישט דער רצון העליון, יצאה בת קול [אַל תַּגְעוּ בַּמִּשְׁחָיִים], און זיי האָבן געזען אַז הקדוש ברוך הוא האָט נישט געהייסן, און זיי האָבן 'דאָך' געוואָלט מיט אַלע געוואָלד? ס'איז נישט צו פאַרשטיין.

לג

הקדמה לישוב קושיא ד

ידוע מה שאמר הישמח משה כי הצדיקים כשהם בעולם העליון אינם מרגישים גודל המבוכה והחושך של הגלות, ועל כן אין מרעישם כל כך על הגאולה

איך האָב שוין דאָס לאַנג אַמאָל מסביר געווען דאָס ענין, וואָס ס'זעט אויס [הכוונה בזה]".

[בהקדם דהנה] ס'איז ידוע, דער זיידע זכרוננו לברכה דער ישמח משה האָט געזאָגט כַּעֲנוֹת צִדְקָתוֹ, אַז צדיקים בעולם העליון, ווען זיי זענען אין גן עֵדֶן, זענען זיי נישט מרגיש די גָדֹל הַמְּבוּכָה פונעם גלות, [און פאַרדעם] קענען זיי נישט אַזויפיל טון פאַר די גאולה.

לד

ולכן היה רגיל לומר, כי לאחר הסתלקותו הוא לא יכנס לגן עדן, עד שתהיה הגאולה שלימה

ס'איז דאָך ידוע, ער פלעגט צו זאָגן אייביג [בחייו], אַז ער וועט נישט אַריינגיין אין גן עֵדֶן [לאחר הסתלקותו], אויב וועט נישט זיין די גאולה פריער.

לה

וגם הייבם לב הזכיר ענין זה על קברו של הישמח משה

האָב איך געהערט נאָכזאָגן, מ'האָט עס געהערט פון זיידן זכרוננו לברכה דער ייטב לב, ער האָט דאָך עס אַליין [געהערט מפי הישמח משה בחייו], האָט ער עס געזאָגט על קברו [של הישמח משה בעיר אוהעל], האָט ער דאָס מזכיר געווען, [ואמר] "זיידע! דו האָסט דאָך געזאָגט! ... ס'איז ידוע".

לו

וכן עשה הישמח משה לאחר הסתלקותו, שלא רצה ליכנס לגן עדן, אלא שרוד המלך התחיל לנגן בכנורו, ולגודל נעימות הקול נמשך ובא לגן עדן על ידי שרצה לראות מהיכן בא הקול נעים של כנור של דוד

איך האָב געהערט נאָך פונעם טאַטן זכרוננו לברכה דערציילען, אַז ער האָט געזאָגט, רבי מאיר פרימישלאַנער האָט געזאָגט אַז אַזוי איז געווען [כשנסתלק היש"מ לגנוי מרומים], ער האָט טאַקע נישט געוואָלט אַריינגיין [לגן עדן], נאָר דוד המלך בַּכְנֹרֹו האָט אים ממשך געווען, ער איז נמשך געוואָרן נאָכ'ן קול כְּנֹר פון דוד המלך, און אַזוי אַרומער האָט מען אים אַריינגעפאַפט אין גן עדן העליון".

" ויעין ביאור זה (דלהלן) גם בס"ג שבת חוה"מ פסח תש"כ.

" וז"ל רבינו בס"ג אחרון של פסח תשכ"א (לשון קדשו אות עג): איך האָב געהערט פון אידן וואָס זיי האָבן עס אַליין געהערט ווי דער זיידע זכרוננו לברכה דער ייטב לב, ער האָט געזאָגט אויפן ציון [הישמח משה בעיר אוהעל], ער האָט געזאָגט: "זיידע! דו האָסט געזאָגט דו וועסט נישט פאַרגעסן! און ס'איז שוין יאָרן וואָס דו ביסט נישט אויף דעם עולם, און מ'זעט נישט און מ'הערט נישט!" מיט גרויסע בכיות האָט ער עס געזאָגט אויפ'ן ציון הקדוש. איך האָב [עס] געהערט פון אידן וואָס זענען געשטאַנען דערביי.

" וז"ל רבינו בס"ג מטות מסעי תשי"ג (לשון קדשו אות סב-סז): איך האָב געהערט פונעם טאַטן זכרוננו לברכה, אַז רבי מאיר'ל פרימישלאַנער האָט געזאָגט [ברוח קדשו, אַז] ס'איז טאַקע אַזוי געווען. ווען ער [הישמח משה] איז געקומען אויף יענעם עולם, האָט ער נישט געוואָלט אַריינגיין אין גן עדן ביז ס'וועט נישט זיין די גאולה, האָט



לז

וכיוצא בזה אמר פעם הרב ר' יחזקאל בשם אביו הרב ר' חיים, כי הצדיקים בעולם העליון מכינים יותר טובת הגלות והתיקון, ולכן אינם מתאמצים שם כל כך על הגאולה

אָבער על כל פנים [היוצא מזה, כי הצדיקים בגן עדן, אינם מרעישים כל כך על הגאולה].

דער שינאווער רב זכרוננו לברכה האָט דאָך אויך אַמאָל געזאָגט, נאָך פון דברי חיים, אַז צדיקים ווען זיי ווערן מסתלקים ווערן זיי אַ מביין [על צורך התיקון והטובה של הגלות והצרות, וממילא] ווענדן זיי נישט אַזוי אָן פאַר דער גאולה.

לח

עוד הקדמה לשוב קושיא ד

באלשיך הק' מאריך לבאר למה דייקא שלמה זכה לזה, להמשיך את אור ההתגלות של שיר השירים. וכתב טעם אחד דיען שהוא בנה בית ראשון, והוא היה המתחיל להמשיך השראת השכינה הק' בבית המקדש, על כן נתגלה על ידו עניני הבית שלישי שהוא תשלום האור של בית ראשון

[והנה] דער אלשיך הקדוש זאָגט דאָך, פאַרוואָס איז אַרויסגעקומען דער שיר השירים דורך שלמה המלך. ווייל ער איז געווען דער ערשטער וואָס ער האָט געבויעט דעם בית המקדש, און ער האָט ממשיך געווען די שכינה הקדושה [למטה בארץ], אַזא גרויסע קדושה, הַפֿל בַּכְּתָב מִיַּד ה' עַלִּי הַשְּׁפִיל (דברי הימים א' כח, יט).

לט

און דער בית ראשון איז דאָך געווען מיט אַלעמען, מיטן אורים ותומים. לעולם איז דאָך עס נאָך געווען מער פונעם בית שני, [שהרין] ביים בית שני האָבן דאָך געפעלט שוין די זאכן (יומא כ"א:). און דאָרט [בבית ראשון] איז דאָך געווען דער מקור הנבואה.

מ

- ס'איז גאַרנישט צו פאַרשטיין וויאָזוי גאָר זיי האָבן געוואָלט אַוועקשטעלן [את שלמה, למנותו בין המלכים]. -

מא

נאָר וואָס'זשע דען, [נחזור לענינו]: דער אלשיך הקדוש זאָגט דאָך², [אַז] פאַרדעם האָט מען דורך "אים" געגעבן שיר השירים, ווייל ער איז געווען דער ערשטער וואָס

דוד המלך אָנגעהויבן מנגן צו זיין בכינורו, און פון דעם נעימות הקול איז [ער] נמשך געוואָרן. [דכשמע הקול] האָט ער געפרעגט פון וואו דאָס קול איז, האָט מען אים געזאָגט מ'וועט אים ווייזן, איז ער נמשך געוואָרן נאָכ'ן קול, און 'אָזוי' איז ער אַריין אין גן עדן בעולם העליון. אַזוי האָט מען אים אַריינגעפאַרט, מיט'ן נעימות הקול. [והוסיף שם רבינו]: טאָקע דוד המלך אַליין, דאָס איז דער מלך המשיח, ער וואָרט אויף די גאולה, פונדעסטוועגן האָט ער עס אַליין געמאַכט טאָקע [לבטל את הישמח משה מדבריו] און ער האָט געזינגען מיט'ן נעימות הקול. [ווייל] די וואָס זענען בעולם העליון, זעען דאָך דעם תכלית וויאָזוי עס 'ברוך' צו זיין [כמו שהוא עתה], מסתמא אַז ס'איז 'אָזוי' [שעדיין לא היה הגאולה], זעט מען [דאָך שצריך להיות כן], דער בורא כל עולמים האָט געזען 'אָזוי' פאַר גוט. - ס'איז למעלה מהשגתינו, דאָס איז שוין העכער פון אונזער השגה, אונז זע מיר נישט [ולכן אין אנו מכינים טובת הגלות, ורק] לעתיד וועט מען פאַרשטיין [גם אנחנו], נאָך דער גאולה וועט מען הערשט פאַרשטיין די אַלע 'פליאות'.

² בפירוש שושנת העמקים (שיר השירים א, א): על כן מדאגה מדבר פן יאמר איש כי יבולע ישראל חלילה, כי עזבו ה' וישכחנה בגלות החיל הזה, כי שכחנו שם אלקינו ויטשנו כיום הזה, על כן אלקים הופיע על ידי איש שר וגדול שלמה מלך ישראל, אשר על ידו הִשָּׁרָה שכינתו בתוכנו בית הבחירה, ויתן בפיו שיר חדש על היהודים האומללים אסירי התקוה הגולים בגלות הזה האחרון, המורה בעמק אהבתו יתברך אותנו, וגם אנחנו אליו, ככל דברי הספר הזה. כי הוא יורה, כי לא על הבית אשר הוא חרב וגלינו מארצנו נתפרדה חבילתנו, כי הלא תמיד צמאה נפשנו לשוב לטעום מצוף דבש נשיות אמרי פיו, כאשר טעמנו בסיני בקדש, ועודנו כאשת נעורים

ער האָט אַראָפּגעברענגט די ישועה [והשראת השכינה, בבנין בית הראשון], איבערדעם האָט מען [על ידו], ממילא גיט ער אַרויס [התגלות גודל החיבה של לעתיד לבא], האָט מען עס דורך "אים" געשיקט 'די' נבואה פונעם בית האחרון, פונעם גמר ישועתן של ישראל, וואָס דאָס איז דאָך דער תשלום פונעם בית ראשון.

מב

[וואָרן] די אַלע נחמות, דעס התרוממות קרן ישראל, און דעס התגלות וואָס ס'וועט זיין לעתיד, די התחלה פון דעם איז דאָך געווען ביים בית המקדש, ביים בית ראשון, און 'ער' איז געווען דער מתחיל. [איבערדעם] האָט מען דורך 'אים' ממשיך געווען דאָס ענין עד גמירא, וואָס ס'וועט זיין לעתיד.

[דבאמת הלא התגלות גדול] וואָס ס'שטייט נישט אין ערגעץ, טרעפט מען [אז] דאָס שטייט טאָקע אין שיר השירים.

האָט מען עס געגעבן דורך שלמה המלך, ווייל ער איז געווען דער 'מתחיל'.

מג

ועוד טעם כתב האלשיך, כי בימי שלמה היה דור המעולה ביותר, שהיתה סתירה במילואה, ועל כן נתגלה אז שיר השירים מענין גודל האור דלעתיד

דערנאָך זאָגט ער [האלשיך] נאָך טעמים.

זאָגט ער^א, איבערדעם [נכתב שיר השירים על ידו], ווייל ס'איז ביימיו [של שלמה] געווען סתירה במילואה^ב, איז דאָך געווען טאָקע קרוב [במדרגה, ועלול] צו דער גאולה, נאָר ס'איז 'דאָך' נישט געווען [די צייט להגאולה].
[על כל פנים] ס'איז אינגאנצן נישט געווען [מעולם] אַזא דור ווי ביימיו.

מתרפקת על דודה אחר שלוחיה באמור אליו יִשְׁקֵנִי מְנֻשִּׁיקוֹת פִּיהוּ. וגם הוא יתברך ישיב אמריו לה, כי בת עמו כלתו היא, וישוב יקרבה, יביאנה ויטענה לארמון על משפטה, אשר יבנה לה בנין עדי עד בשוכנו עדין, ובוה ינחמנו מעצבוננו מן האדמה אשר אררה ה' ומהר ציון ששמים, ודאבון נפשנו על אורך גלותנו. וגזרה חכמתו יתברך הרמתה, כי הבונה הבית הראשון, זה ינחמנו על גלות הזה האחרון, הוא המלך שלמה ע"ה, שהיה מאז מבשר ואומר על הבית האחרון מן הראשון.

^א בשושנת העמקים (שם בהמשך): עוד סיבה שנית, הלא היא כי הנה בימי שלמה היתה הלבנה במילואה, כי מאברהם עדין היו חמשה עשר, אברהם, יצחק, יעקב, יהודה, פרץ, חצרון, רם, עמינדב, נחשון, שלמון, בועז, עובד, ישי, דוד, שלמה. ומאז והלאה החל החסרון, כי רחבעם [בן שלמה] נפגם מלכותו, וימשך הפגם הולך וגדל עד צדיקה שהיה דור כ"ט, הוא תכלית החסרון. ומאז חסרנו כל, וכל מחמדינו היה לחרבה. לכן להיות החסרון מעותד שלמה והלאה, רצה הקב"ה שהוא ינחמנו, ויורנו כי עוד היום באורך גלותנו לא זז מחבכנו צור ילדנו, וגם אנו אליו, ככל דברי שיר הקדוש הלזה, ולא ישקוט עד אם כלה להשיב את נדחו.

^ב פירוש הלבנה במילואה, כבאמצע החודש. כי מלכות בית דוד נמשלה ללבנה הרומז על השכינה הק' שהוא מלכות שמים, וכמו שנאמר כירח יכון עולם. ועל כן בט"ו דורות מן אברהם עד שלמה, היה דוגמא לחצי חודש הראשון שהלבנה תמלאות אורה בכל יום יותר, וט"ו דורות שלאחר שלמה הוא דוגמא לחצי החודש השני שהלבנה נתמעטה אורה בכל יום, עד שתתחדש עטרת תפארת לעמוסי בטן בחודש הבא, שזהו דוגמא לבנין העתיד שתתחדש אורה שבעתים.

ועיין בפסיקתא דרב כנא (ה, יב): אמר רבי ברכיה, הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֵם [ראש חֻדְשִׁים] (בא יב, ב), סימן הוא לכם, כִּיְרֵחַ יפּוֹן עוֹלָם [תהלים פט, לה], כהדין סיהרה מלא ופגים. אם זכיתם הרי אתם מונים למלאותו, ואם לאו הרי אתם מונים לפגמו. אברהם, יצחק, יעקב, יהודה, פרץ, חצרון, רם, עמינדב, נחשון, שלמון, בועז, עובד, ישי, דוד, שלמה, ויִשָּׁב שְׁלֹמֶה עַל כָּסֵף ה' לְמֶלֶךְ [דברי הימים א' כט, כג], הא סיהרה על מלאיה. הרי אתם מונים לפגמו, רחבעם, אביה, אסא, יהושפט, יהורם, אחזיהו, יואש, אמציהו, עוזיהו, יותם, אחז, יחזקיהו, מנשה, אמון, יאשיהו, צדקיהו, וְאֵת עֵינֵי צִדְקִיָּהוּ עוֹר [מלכים ב', כז], הא סיהרה על פגמה.

ובזהוה הקדוש (ח"א דף קג): כְּגִין דְּעַד קֶעֶן, שְׁלֹמֶה לֹא הָיָה שְׁלֵם, כִּיֵּן דְּאַשְׁתֵּלִים, כְּתִיב (מלכים א' ה, יב) וְה' נָתַן חֲכָמָה לְשֹׁלֹמֶה, וְכְתִיב (שם דל) וַתֵּרֶב חֲכָמָת שְׁלֹמֶה, דְּקִימָא סִיְהָרָא בְּאַשְׁלֻמוּתָא, וְכִי מְקַדָּשָׁא אֲתִבְנִי.



מד

ועוד טעם כתב האלשיך, כי שלמה כבר ראה שהבית ראשון שבנה הוא עתיד ליחרב, ועל כן נתגלה לו גם הנחמה דלעתיד בבנין הבית שלישי, שאז ירד מן השמים גם הבית ראשון, בבנין הבנין ומשוכלל למלמה

און דערנאך זאגט ער [האלשיך, טעם שלישי]¹², ווייל דעם בית המקדש וואָס ער געבויעט איז חרוב געוואָרן [וכבר בשעת בניינה הכין מקום לגניזת הארון בשעת חורבנה], איז ער דאָך מער פֿענדיק הקוֹרָה אַז ס'זאָל צוריקקומען לעתיד.

[שהרי] ווען ס'וועט זיין די אַלע ישועות, וועט דאָך צוריק קומען דעם בית המקדש [הראשון שנגנזה], אַזוי שטייט דאָך אין זוהר הקדוש¹³ ס'וועט צוריקקומען בית המקדש, וואָרן דעמאָלטס איז דאָך אַלעס נגנז געוואָרן, פּרחה לעילאָ¹⁴, און דאָס וועט צוריקקומען. [ועל ידי זה נמצא למפרע] וועט עס נישט זיין קיין 'בְּנִיָּן' לְרִיק [הבית ראשון. מה שאין כן] ביז דערווייל איז דאָך עס חלילה [ווי] לריק.

איבערדעם איז די מערסטע צו דעם מסוגל געווען שלמה המלך, ווייל ער איז מער נִכְסֵי פֿענדיק הקוֹרָה¹⁵.

מה

ישוב קושיא ד

החכמים בימי התנאים כבר היו אחר החורבן, ולכן רצו לעורר רחמים על הגאולה, וראו כי שלמה המלך הוא המסוגל לכך לעורר הגאולה, וכמו שעל ידו נתגלה אור הגאולה בפסוקי שיר השירים, מטעמים המבוארים באלשיך

איבערדעם איז רעכט [מה שרצו חכמים למנותו].

¹² בשושנת העמקים (שם בהמשך): עוד שלישיית, כי הלא אין איש שם על לב צרת השעבוד כמלך שלמה, מדאגה מדבר כי מקדש ה' כוננו ידיו לא יכון לעולם. כי על כן מאז הבית בהבנותו, בנה בקרקע המקדש בית גניזת הארון לכשיקרו בו ימי החורבן, כמאמר המלך יאשיהו (דברי הימים ב' לה, ג) תָּנֹה אֶת אֲרוֹן הַקֹּדֶשׁ בְּבֵית אֲשֶׁר בָּנָה שְׁלֹמֹה, והלא מי הוציאו עד כה מהבית אשר בנה שלמה, אלא זה בית גניזתו, כמאמר ד"ל (יומא נב:). וגם בפיו מ'לא לאמר, [שיר המעלות לשלמה] אִם ה' לֹא יִבְנֶה בֵּית וכו' (תהלים קכו, א-ב), כמבואר אצלנו במקומו (כפירוש רוממות קל, תהלים שם) שאמר חבל על דאבדין שני הבתים הראשונים, כי אם ה' לֹא יִבְנֶה בֵּית המעוֹדֶת בבית השלישי, כי מעשה אלקים יהיה ולא ימוט לעולם, שְׁאוּ עֲמְלוּ בִּזְיוֹנוֹ בּוֹ כעת, אִם ה' לֹא יִשְׁמֵר עִיר, כד"א (זכרי' ט, ט) וְאֲנִי אֶהְיֶה לָּהּ חֹמַת אֵשׁ סָבִיב כו', שְׁאוּ אֶשְׁרֵךְ שׁוּמְרֵי. וכן אחשוב במקרא שכתוב (מלכים א' ח, כז) שְׁמִי וְשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם לֹא יִכְלָפוּ אֶף כִּי הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בָּנִיתִי, לְלוֹמַר (אף) לֹא אֲשֶׁר יִבְנֶה ה' בְּמִקוֹם הַזֶּה עֲצוּמוֹ, כי מעשה אלקים יהיה. - לכן על הצטערו מאז נכון הדבר, יהיה הוא ולא אחר אשר על ידו יושר השיר הזה, המורה בעמק אהבת ה' את ישראל עמו ושלא שִׁכְחֵנוּ בגלותינו, וגם אנו דבקים בה', ולא ימנע מלגאלינו, ככל דברי הויכוח הקדוש הזה. - ומה גם עתה שחוברו לו יחדו, מעמד שלשת הטעמים האמורים, שלכן אליו יאתה לדבר דברי שיר הלזה מלאיש זולתו. וזה יאמר שיר השירים אֲשֶׁר לְשֹׁלֹמֹה, לומר אל יחשב כמו זר בעיניך הָאֵמֶן שִׁיר ויכוח בְּנֵי 'החורבן השני' מפי שלמה 'בונה הבית הראשון', כי לא יתייחס זולתי לאחד הגדולים אשר מבני החורבן המה. כי דע אפוא כי שיר זה הוא מהשירים אשר יאותרו לשלמה בעצם, והוא מהטעמים הנאמרים באמת.

¹³ בזהר הק' (ח"ג רכא:): ולזמנא דאית כתיב (תהלים קמו, ב) בִּנְיָה וְיִשְׁלֹשִׁים ה', איהו ולא אחרא, ובניינא דא אנן מחכאן, ולא בניינא דבר נש דלית ביה קיומא כלל. בית ראשון ובית שני יחית לזן קודשא בריך הוא כחדא מלעילא, בית ראשון באתכסיא, ובית שני באתגליא, ההוא בית להוי באתגליא דאתקרי בית שני, דיתחזי לכל עלמא אומנותא דקוב"ה, חדוה שלים ורעותא דלבא בכל קיומא. ההוא בית ראשון באתכסיא, אסתלק לעילא על גבוי דההוא דאתגליא, וכל עלמא יחמון ענני יקר דסחרן על גבי דההוא דאתגליא, ובגו דאינון עננין הוי בית ראשון, בעובדא טמירא דסליק עד רום יקר שמיא, ובניינא דא אנן מחכאן, ועד כען לא הוה בעלמא.

¹⁴ עיין במעשה אורג על המשניות (להרה"ק מקאמארא, מעשר שני ה' יג): כתיב (מלכים א' ט, ח) הַבַּיִת הַזֶּה יִהְיֶה 'עֵלְיוֹן', שכל אבני הבית וחומת ירושלים עלו למעלה ברגע, וגינוזהו, והשריפה לא היה אלא למראית עין, משריפות סיד שהביאו השדים, ולכן לא קבעוהו [למענית ט"ב] בעשירי, כי בעשירי לא נשרף כלל אלא אבנים חיצוניים, ומעתה הבית והחומה עולות למעלה וקיימין.

¹⁵ עיין בגמרא ברכות (סד). אמר רבי אבין הלוי, מאי דכתיב (תהלים כ, ב) וַעֲנֵף ה' בְּיוֹם צָרָה וְשִׁגְבָךְ שָׁם אֶלְקִי יַעֲקֹב, אֶלְקִי יַעֲקֹב ולא אלקי אברהם ויצחק, מכאן לבעל הקורה שיכנס בַּעֲבֻדָּה של קורה. [נהפירוש דמי שרועה לטלטל קורה בכדיה ויש לו מסייעים, ישים עצמו תחת חלק הקֶבֶד ביותר של הקורה. ולפי שיעקב אבינו כל הבנים שלו והוא טרח בגידולם, עליו מוטל לבקש עליהם רחמים].

[דהנה] חכמינו ז"ל האבן געוואלט מקרב זיין די גאולה, ס'זאל שוין זיין די ישועה. - דאס איז דאך אלעס שוין געווען שפעטער, נאכ'ן חורבן. - האבן זיי געפונען [אז] שלמה המלך איז צו דעם געאייגנט מער, אזוי ווי דער אלשיך הק' זאגט. והראיה מ'האט דאך דורך 'אים' האט מען דאך אראפגעגעבן דעם התגלות פון די גאולה העתידה אין שיר השירים, ווייל ער איז געווען דער מתחיל ביים בית ראשון, איז שלמה המלך געאייגנט מער פון יעדן, שלמה המלך בחכמתו.

מו

אבל הבינו כי כל זמן ששלמה המלך הוא בן עדר העליון, מכוסה ממנו כוכב ענין הגלות בעולם הזה נאָר אַז ער איז אָבער אין גן עדן העליון, איז עס מכוסה [ממנו, גודל המבוכה של חושך הגלות שבעולם הזה].

ווי זיי זאָגן אַזוי [הישמח משה והדברי חיים], ווען מ'איז שוין טאָקע דאָרטן [בעולם העליון] און זיי זעען די הויכע ענינים, זעען זיי העכער און ווייטער [מהשגתם בעולם הזה]. ממילא אפשר טאָקע פאָרדעם [אינם מרעישים שם על הגאולה], ווייל [הם משיגים שם יותר און ס'האט נאָכנישט געברויכט צו זיין¹⁷].

מז

איז על כל פנים, אַז ער איז אין גן העדן העליון, דורכדעם טוט ער נישט גענוג פאַר דעם עולם השפּל. [ולכן] האָבן זיי אים געוואלט 'אָרויסברענגען' פון גן עדן. [כדי שירגיש בצערם של ישראל למטה בעולם הזה, וכעין עובדא של הישמח משה קודם כניסתו לגן עדן].

מח

ולכן ביקשו תחבולה איד להוציא את שלמה מגן עדן, כדי שירגיש בצערם של ישראל בגלות. ולכן הוציאו פסק כזה למנותו בין אותן המלכים, כדי שיצטרך לצאת מגן עדן, וממילא שוב יתאמץ על הגאולה [גן] וויאזוי קאָן מען אָרויסברענגען פון גן עדן אַזא מקור הקדושה, אַזא שלמה המלך. וויאזוי קאָן מען אים 'אָרויס באַקומען'.

איבערדעם האָבן זיי געוואלט מאַכן אַ פּסק, אַז ער איז פון די וואָס אַין להם חלק לעולם הבא. און אַז ער האָט נישט קיין חלק, וועט ער דאָך ממילא מוזן פון דאָרט אָרויס קומען. ממילא [כשיהיה מחוץ לגן עדן] וועט ער זיך מתאמץ זיין אין 'דער' עבודה, צו ברענגען די גאולה.

מט

אבל לא חשבו להפסיד חלקו בגן עדן, כי ידעו שהפסק שלהם הוא רק עד שיבא משיח, כמו כל פסקי ההלכות שבזמן הזה, אבל אחר כך ישתנו כללי ההלכות, ושוב יחזור שלמה למקומו הראוי און דער אמת אריין [לא רצו להוציאו ח"ו משם לעולם, כי הרי' די אַלע פּסקים וואָס חכמינו ז"ל האָבן געטון, איז דאָך נאָר 'ביז' ביאת המשיח].

[ווי' ס'שטייט [בלשון קושיא על דברים שאינם נוגעים בזמן הזה] וכי הלכתא למשיחא, די גמרא (סנהדרין נא: זכחים מה). וואונדערט זיך, מ'טאָר גאָרנישט זאָגן קיין הלכתא למשיחא. [והטעם] ווייל דעמאָלטס וועט זיין אַן אנדערע מדה [בעולמות העליונים], אַזוי ווי דער רמ"ק זאָגט¹⁸, [וממילא] וועלן אַלע פּסקים אנדערש זיין. [און ווי' דער מהרי"ק זאָגט דאָך¹⁹, אַז די אַלע כללי הש"ס ווי ווער די הלכה

¹⁷ עיין זה לעיל בהערה יט, מדברי רבינו בס"ג מלות מסעי תשי"ג.

¹⁸ עיין פרס רמונים (שער ט), ואורי יקר על התקנות (ט, א) בענין מחלוקת בית שמאי ובית הלל, דפסק ההלכה תלוי לפי מדות העליונות של חסד וגבורה, עיי"ש.



בלייבט, דאָס איז אַלעס נאָר פאַר דברים הנהוגים בזמנינו. אָבער [אויף] די זאכן וואָס ס'איז אחר ביאת המשיח, איז גאָרנישט דאָ קיין פֿלֶלֶס, ווייל ס'איז געווענדט ..

ג

ממילא זיי האָבן דאָך נישט גע'פֿסֶק'נט קיין הלכתא למשיחא, האָבן זיי נאָר גע'פֿסֶק'נט 'ביד' ביאת המשיח.

האָבן זיי געהאַט אַ חשבון, [אַז ווען] ער וועט אַרויסקומען [מגן עדן] וועט ער זיך מִשְׁתַּדֵּל זיין און ער וועט ברענגען ביאת המשיח. און ממילא אַז ס'וועט זיין ביאת המשיח, וועט זיך שוין אויפהערן דער פֿסֶק [שביקשו למנותו, וממילא תיכף] וועט ער צוריק קומען נאָך העכער צו זיין מקום.

נא

דאָס איז געווען דער חשבון [של החכמים, במה שביקשו למנותו].

נב

חקרמה לישוב קושיא ה

אבל בשמים לא הסכימו לה, שיעשו פעולות הכרחיות להגאולה קודם הזמן, וכרמינו שנשבעו על זה שלא ידחקו את הקין נאָר הקדוש ברוך הוא האָט דאָך אָבער געזען [אַז] ס'איז נאָכנישט די צייט. מ'איז דאָך מוֹשְׁבֵּעַ דערויף שְׁלֹא יִדְחֶקוּ אֶת הַקֵּץ (כתובות קיא.). ווי רש"י זאָגט (שם) [דהכוונה אפילו] שלא ירבו בתפלה יותר מדאי.

קיין 'געוואָלד זאכן' אויף דעם, האָט מען נישט געטאָרט טון.

נג

וכן מצינו כמ"פ דכשהצדיקים רצו להכריח הגאולה בתפילתם, לא הניחו אותם מן השמים. וכמו בעובדא דרבי חיאי ובניו ס'איז שוין כמה פעמים געווען אַזעלעכע ענינים וואָס מ'האָט געוואָלט טון, און מ'האָט געזען דערנאָך אַז מ'טאָר נישט און מ'קען נישט. אַזוי ווי די גמרא זאָגט^ל ביי די בני רבי חיאי, און ביי רבי'ן. [שטרדו אותם מן השמים שלא יתפללו רבי חיאי ובניו ביחד, כדי שלא יגרמו להביא את הגאולה שלא בזמנן]. ווייל [דעם טאָר מער נישט.

^{כט} בשו"ת מהרי"ק (שורש קסה): ואשר הקשית על פירוש רש"י בפרשת תזריע (יג, ל), שתפס לו דברי רבי שמעון, והניח דברי רבי יהודה (נגעים י, ב), ואילו בפרק מי שהוציאנהו (עירובין מז). פריך תלמודא דרבי יודא ורבי שמעון הלכה כרבי יודא.

לעניות דעתי נראה שבכל התלמוד שפוסק פלוני ופלוני הלכה כפלוני, שלא ירדו בעלי התלמוד לסוף כל מחלוקת ומחלוקת, לומר שיהיה הדין פסוק כדברי אותו שפסקו כמותו וכו', אלא שהלכו אחרי הרוב, כגון שראו שתנא אחד היה חריף יותר או מקובל מרביתו יותר מחבירו. וכן באמוראים. ועל זה סמכו לפסוק הלכה כמותו, לבד בקצת מקומות שידעו שהלכה כחבירו החולק עליו. וכח היה ביד חכמי התלמוד לקבוע ההלכות כאשר נראה בעיניהם בלי ספק, עד רב אשי ורבינא שהיו סוף הוראה, ועל דרך זה קבעו ההלכות. ויש לי מזה כמה ראיות, אלא שאין בידי פנאי להאריך עכשיו.

ומאחר שכן הוא, תו לא שייך להקשות מה שהקשית, שהרי לא נקבעו ההלכות אלא על מה שהוצרכו לקבוע, כגון על דינים שהיו נוהגין בימי חכמי התלמוד, אבל על דיני נגעים וכיוצא בהם דלא היו נוהגים מאז, לא קבעו בהם הלכה ולא דברו בהם כלל באומרם פלוני ופלוני הלכה כפלוני. ואדרבה היכא שהתלמוד פוסק בכיוצא כזה הלכה כפלוני, פריך עליה וכי הלכתא למשיחא כו'.

וכי תמא סוף סוף מה ראה רש"י לפרש אליבא דרבי שמעון ושלא כדברי רבי יודא, נראה לע"ד דהיינו משום דמסתברא טעמיה דרבי שמעון וכו'.

^ל ועיין דברים נחמדים בענין זה, בדברי יואל שמיני (עמוד רמ), בחקותי (עמוד תי).

^{לא} בגמרא בבא מציעא (פה:). והובא להלן בהערה לו (ד"ה וכבר אמרתי, מתוך לשון רבינו בבואל משה).

נד

וכן דרשו בפסוק וַיֵּרֶד הָעֵיט עַל הַפְּגָרִים וַיֵּשֶׁב אֹתָם אֶבְרָם, שהוא רמז שיבא דוד בן ישי לכלותם, ואין מניחין אותו מן השמים עד שיבא מלך המשיח, ולכן הפריח אברהם אבינו את העיט

[וכן מצינו בברית בין הבתרים (לך טו, יא) שנאמר] וַיֵּשֶׁב אֹתָם אֶבְרָם, [בזמן שהיה] וַיֵּרֶד הָעֵיט עַל הַפְּגָרִים. זאָגט דאָךְ רש"י^ל, און ס'איז אַ מאמר חכמינו ז"ל^ל, און אין פֿיט שטייט עס אויך^ל, שלא ירד [העיט], אַז דער מלך המשיח זאָל נישט מכלה זיין די אומות קודם הזמן, [לכן] וַיֵּשֶׁב אֹתָם אֶבְרָם.

[כי על זה רומז] וַיֵּרֶד הָעֵיט עַל הַפְּגָרִים, הָעֵיט זה בן דוד. וַיֵּשֶׁב אֹתָם אֶבְרָם, שלא יבוא לכלותם קודם הזמן.

נה

ובודאי שאברהם אבינו לא עשה כן לטובת האומות שלא יכלו אותם, אלא לטובת ישראל, כי ראה בנבואה שאין זה טובה להחיש את הגאולה שלא בזמנו

לכאורה [הלא] אברהם אבינו האָט אודאי זיך נישט אָנגענומען פֿאַר די אומות, ער האָט געקאָנט באַשטיין מ'זאָל מכניע זיין [האומות, ויקויים] וְהָאֱלִילִים פְּרוֹת יִפְרֹתוֹן [בתפלת על כן נקוה].

נאָר ער האָט געזען אַז דאָס טויג נישט [לכלותם] פֿאַר'ן זמן, ס'וועט נישט ברענגען קיין גוטס [לבני ישראל] אַז ס'וועט נישט זיין בשלימות, [ווייל] ס'קאָן חלילה נאָכאַמאָל זיין אַ גלות, איז נאָך אַרגער.

נו

אפילו אברהם אבינו האָט זיך נאָך געמוזט אויף דעם מתאמץ זיין [שלא יביאו את הקץ לפני זמננו].

[און] אין צריך לומר, מ'שמועסט דאָךְ נישט [דבודאי צריך להרחיק] פון דעם וואָס ס'איז שקר, פון דעם וואָס מ'טאָר נישט, פון דעם איז דאָךְ קיין רעדע נישט, פון 'די' [איז דאָךְ] לא דיברה תורה, אטו ברשיעי עסקינן [כתובות קה], לא דיברה תורה במתים^ל [פתיחה דאסתר רבה, א. ומדרש משלי פ"ז]. פון דעם איז דאָךְ קיין שמועס נישט.

נאָר אפילו דעם וואָס דער מלך המשיח טוט, מיט גרויס קדושה, [אויב ס'איז] אויף אַזאַ אופן, מיט 'געוואָלד' זאָכן, [אין זה טוב].

^{לב} ברש"י (לך טו, יא): וַיֵּשֶׁב. לשון נשיבה והפרחה, כמו (תהלים קמו, יח) יָשָׁב רוחו. רמז שיבא דוד בן ישי לכלותם, ואין מניחין אותו מן השמים עד שיבא מלך המשיח.

^{לב} בפרקי דרבי אליעזר (פרק כח): נסיון השביעי, אחר הדברים האלה היה דבר ה' אל אברם במחזה לאמר אל תירא אברם (לך טו, א) וכו'. ר' אליעזר אומר הרה הקב"ה לאברהם אבינו בין הבתרים ארבע מלכיות מושלן ואבדן, שנאמר (שם ט) ויאמר אליו קחה לי עגלה משולשת וגו', עגלה משולשת זו מלכות אדום שהיא כעגלה דשה, עז משולשת זו מלכות יון וכו', ואיל משולש זו מלכות מדי ופרס וכו', ותור אלו בני ישמעאל וכו', וגוזל אלו ישראל וכו'... ירד עליהם העיט לפזרן ולאבדן, ואין העיט זה אלא בן דוד בן ישי שנמשל כעיט, שנאמר (ירמ' יב, ט) הָעֵיט צָבֹעַ נָחֲלָתִי לִי וגו', כצאת השמש מן המזרח היה אברהם יושב ומניף עליהם בסודרו, כדי שלא ימשול בהם העיט עד שיבא הערב.

^{לב} ביוצר יום ב' דראש השנה (בפיוט הארוך קודם קדושה דשחרית): הַשְּׁבִיעִי לְשִׁנְדָּבָר עֲמוֹ בֵּין הַבְּתָרִים, וְהָרָאָהוּ אַרְבַּע מַלְכִּיּוֹת כְּפִירִים וכו'. עֲגָלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת זו מלכות אֲדוֹמִים אֲרוּרִים וכו'. וְעֵז מְשֻׁלֶּשֶׁת אֵלּוּ יְנִיָּם שְׁנִמְשָׁלוּ לְצִפּוּרִים. וְאֵיל מְשֻׁלֶּשׁ זו מלכות מְדֵי וּפְרָס חֲבָרִים וכו'. וְתוֹר אֵלּוּ בְנֵי יִשְׁמָעֵאל שְׁנִמְשָׁלוּ לְשׁוּרִים. וְגוֹזֵל אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל שְׁנִמְשָׁלוּ לְיוֹנִים וְתוֹרִים וכו'. וְלֶקֶח וּבִתְרָם לְשׁוֹנֵי בְתָרִים, כְּדֵי לְהַחֲשִׁי כֶּחָם וזִכְרָם לְהַחֲרִים. וַיֵּרֶד הָעֵיט לְאַבְדָּם זֶה דוֹד רֹאשׁ הַגְּבוּרִים, כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ הָיָה מְנִיף עֲלֵיהֶם בְּסוּדָרִים, שְׁלֹא יִמְשׁוּל בָּהֶם הָעֵיט עַד הָעֶרֶב כְּסוּד מוֹרִים.

^{לב} והיינו ברשעים שקרויים מתים אף בחייהם.

[וכגון תפילה חזקה] אָזוי ווי ס'שטייט ביי חוני המעגל^ל, ער האָט געזאָגט אַיני זיך
מִשֶּׁם עַד שְׁתָּרַחַם עַל בְּנֵיךְ.

אפילו תפילות, אַזעלעכע שטאַרקע וואָס ס'מאכט הכרחיות^ל, דעס האָט אויך
אברהם אבינו [נישט געלאָזט], האָט ער דאָס אויך וַיֵּשֶׁב אִתָּם אַבְרָם, [ווייל] ער האָט
געזען דאָס טויג נישט. - איבערדעם האָט מען דאָס נישט צוגעלאָזט מן השמים^{לח}.

נז

ולכן גם בעובדא זי שביקשו חכמים למנותו, כדי שיעורר את הגאולה, יצאה בת קול ואמרה
אל תגעו "במשיחי", ונאמר זאת בלשון רבים, כי הכוונה על שלמה המלך ומשיח צדקינו

[ולכן] האָט געזאָגט דער בת קול אַל תִּגְעוּ בַּמְּשִׁיחִי.

איז דער פֿשט, [דהנה] לכאורה [לפי פשוטו יש להבין דהלא] זיי האָבן דאָך נאָר
געוואָלט שלמה המלך^ז, נאָר 'איינעם', [און] "במשיחי" איז דאָך לשון רבים.

^{לו} בגמרא תענית (יט): מעשה שאמרו לו לחוני המעגל התפלל שירדו גשמים, אמר להם צאו והכניסו תנורי
פסחים בשביל שלא ימוקו. התפלל, ולא ירדו גשמים. מה עשה, עָג עָגָה ועמד בתוכה, ואמר לפניו רבונו של
עולם בניך שָׁמוּ פניהם עלי, שאני כבן בית לפניך, נשבע אני בשמך הגדול שאיני זו מאכץ עד שתרחם על בניך.
התחילו גשמים מנטפין, אמר לא כך שאלתי, אלא גשמי ברורות שיחין ומעורות. התחילו לירד בזעף, אמר לא כך
שאלתי, אלא גשמי רצון ברכה ונדבה. ירדו כתיקן, עד שיצאו ישראל מירושלים להר הבית מפני הגשמים, באו
ואמרו לו כשם שהתפללת עליהם שירדו כך התפלל שילכו להן. אמר להם צאו וראו אם נמחית אבן הטועין.
שלח לו שמעון בן שטח, אלמלא חוני אתה גורני עליך נידוי, אבל מה אעשה לך שאתה מתחטא לפני המקום
ועושה לך רצונך, ככן שהוא מתחטא על אביו ועושה לו רצונו, ועליך הכתוב אומר (משלי כג, כה) יִשְׁמַח אָבִיךָ
וְאִמְךָ וְתָגַל יוֹלָדְךָ.

^{לז} וכמו שביאר רבינו בס"ג בשלח תשי"ג (לשון אות פ-פד), כוונת רש"י שפירש הא דלא ידחקו הקץ, דהיינו שלא
יבכו בתפילה יותר מדאי, דהכוונה על תפילה המכריחה, כגון תפלת רבי חייא ובניו.
וז"ל רבינו ביואל משה (א, כח-ט): וק"ו זה"ה בפירושו תפלה למשה על תהלים, על הפסוק (קכו, ב) שָׁוֹא
לָכֶם מִשְׁכִּימֵי קוֹם וגו', עמד על שבועה זו שלא ידחקו את הקץ, ודייק שאינו מובן פירוש רש"י ז"ל שלא ביאר
הגבול של בקשת רחמים...

ובישיבת משה הנדפס על שיר השירים, כתב בדברי רש"י האלו... על פי מה שפירשו בפסוק (עקב י, כ) אֶת
ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא אתו תַּעֲבֹד ובו תִּדְבֹּק ובשָׁמוּ תִשָּׁבַע, ופירש רש"י ז"ל אם יש בך כל המדות האלו אתה רשאי
להשבע בשמו, ופירשו על פי שבועת אליהו אם יהיה השָׁנִים האלה טל ומטר או שבועת חוני המעגל, שזה אין
רשאי לעשות, רק מי שיש בו כל המדות האלו או יש לו רשות, דודאי מקים דבר עבדיו ועצת מלאכיו ישלים,
אכן זולת זה היו שבועת שוא, והיינו שלא ידחקו את הקץ דהיינו בני עליה על פי שבועה, עכ"ל.
וכעין זה כתב גם החתם סופר (ליקוטי שו"ת, סימן פו), שלא לעשות כמו שעשה ר' יוסף דילירינא על ידי
השָׁבָעוֹת וכדומה, אבל תפלה בעלמא מותר הכל.

הנה אף שזה נכון בפירוש דברי הש"ס שלא ידחקו את הקץ, אבל בלשון רש"י ז"ל קשה להעמיס זה,
שכתב שלא יבכו בתחנונים יותר מדאי, ולא הזכיר לא שבועה ולא השבעות אלא תחנונים בעלמא, אלמא שגם
בתחנונים בלבד יש גבול, ועדיין קשה טובא מה הוא הגבול, ורוב התפלות מיוסדין על הגלות והגאולה,
וצדיקים מסרו נפשם בתפלתם על הגאולה עד כלות הנפש ומה הוא השיעור שנכנס בכלל איסור השבועה.

וכבר אמרתי הנראה לפענ"ד בפירוש של רש"י ז"ל, על פי דברי הגמרא בבא מציעא דף פ"ה, אליהו הוא
שכיח במיתבתא דרבי, יומא חד ירש ירחא הוה נגה ליה ולא אתא, אמר ליה מאי טעמא נגה ליה למר, אמר ליה
אדאוקימנא לאברהם ומשינא ידיה ומצלי ומגנינא ליה וכן ליצחק וכן ליעקב, ולוקימניהו בהדי הדדי, סברי
תקפי ברחמי ומייתי ליה למשיח בלא זמניה. אמר ליה ויש דוגמתן בעולם הזה, אמר ליה איכא ר' חייא ובניו,
גור רבי תעניתא אחתניהו לרבי חייא ובניו, אמר משיב הרוח ונשב זיקא, אמר מוריד הגשם ואתא מיטרא, כי
מטא למימר מחיה המתים, רגש עלמא, אמרי בריקעא מאן גלי רזיא בעלמא, אמרי אליהו, אתיהו לאליהו
מחניהו שתין פולסי דנורא, אתא אידמי להו כדובא דנורא על ביניהו וטרדיניהו. ופירש שם המהרש"א ז"ל,
דאתי לומר שלא אתי עדיין זמן המשיח. והרי מבואר שהיו צדיקים אשר היה להם הכח בתפלתם כל כך, כמו
רבי חייא ובניו שתפלתם היתה מכריחה להביא ביאת המשיח אף בלא זמניה, כמו אילו היו מתפללין כל האבות
ביחד, ושלכן היה ההכרח לטרדיניהו מתפלתם, ותפלה כזאת ודאי בגדר דחיקת הקץ, ומובן לפי זה שזהו
"הגבול" מה שנאסר בשבועה. [ועיי"ש עוד].

[ועיין ביואל משה (שם, טז) מה שהאריך רבינו עוד בביאור דברי רש"י אלו].

^{לח} וכלשון רש"י דלעיל (בהערה לב).

נָאָר וּוּאָס דען, זיי [החכמים] האָבן נישט געמיינט [דוקא] שלמה המלך, זיי האָבן געמיינט טאַקע "ביאת המשיח", איבערדעם יצאה בת קול אַל תִּגְעוּ "בְּמִשְׁיַחִי" [לשון רבים, דהיינו שלמה המלך ומשיח צדקינו].

נח

וגם ליהטא "אש" סביבותם, כדי לרמוז שבאם יכריחו הגאולה שלא בזמנו, יש בזה סכנה של אש ואבדון ח"ו

און די גמרא זאגט לְהִטָּה אֵשׁ, לְחַכָּה אֵשׁ סְבִיבוֹתֵיהֶם.

[והכוונה כי] מ'האָט זיי געוויזן [אַז] טאַמער וועט מען 'צושטרענגען' די גאולה [שלא בזמנו], וועט חלילה זיין בָּאנוּ "בָּאֵשׁ" וּבְמִיָּם (תהלים סו, יב), די ביטערע חבלי משיח.

נט

אבל החכמים לא רצו להשגיח על זה, כי חשבו כי כדאי לסבול עוד צרות קשות, ובלבד שתהיה הגאולה.

כי ראו ברוח קדשם, שגם באופן שהוא עכשיו, שהגלות מתארך, יעברו ח"ו צרות הרבה ושפלות גדול על ישראל

[אָבער] זיי האָבן אויף דעם אויך נישט געקוקט, אבי ס'זאל זיין [שוין דער עולם התיקון. ווייל] זיי האָבן געזען ברוח קדשם [כי בלא זה יתמשך] אַז ס'וועט לאַנג דויערן, און אפילו אַזוי [נמצא] מ'וועט אויך 'אַריבערגיין פֿאַרשידענס', אַזוי ווי ס'איז געווען נעבעך.

ס

ישוב קושיא ה

עד שיצתה בת קול שאמר הקב"ה כי אני אבחר ולא אתה. והכוונה כי ענין זה של הגאולה לא נמסר

אפילו לצדיקים וקדושי עליונים כחכמינו ז"ל, כי זהו הנקודה היותר עליונה שתלוי רק בידי הקב"ה בלבד

[ולכן] האָט נישט גענוצט גאָרנישט [למנוע את החכמים מזה], ביז הקדוש ברוך הוא האָט געזאָגט הִמְעַמְךָ יִשְׁלַמְנָה, [פִּי] אֲתָה [תבחר] וְלֹא אֲנִי?

הקדוש ברוך הוא האָט געזאָגט דאָס קער נאָר צו 'מיר'. לִיבָא לְפומָא לָא גְלִיָּא.

דעם וואָס ס'איז 'נוגע' אין ביאת המשיח, דעם האָט מען קיינעם נישט איבערגעגעבן, נישטאמאל פֿאַר צדיקים און קדושי עליונים, טאַקע נאָר [פֿאַר] דער בורא עולם אַליין, דאָס איז ביים אייבירשטען אין די הענט, למעלה מכל השגה, העכער פון אַלעמען, דאָס איז די העכסטע נקודה, דאָס איז נישט איבערגעגעבן נאָר פֿאַר'ן בורא כל עולמים אַליין.

סא

אונז קאָן מיר נאָר [טון] נאָר וואָס מ'זעמיר מְצַנָּה פון דברי חכמינו ז"ל, כפי כוחינו [צו] מְתַפְּלֵל זיין און מְתַחַן זיין פֿאַר'ן בורא עולם, [און] מרבה זיין בתשובה ומעשים טובים.

אָבער ס'איז איבערגעגעבן [עצם הגאולה רק] פֿאַר'ן בורא כל עולמים אַליין.

סב

סיום ישוב קושיא ד-ה

דאָס איז דאָס ענין פון חכמינו ז"ל מיט שלמה המלך, וואָס ס'איז בקשו למנותו [קושיא ד], און מ'האָט נישט געלאָזט מן השמים (קושיא ה).

סג

מ'האָט דאָס געוואוסט גאַנץ גוט, [אַז] ווען דאָס העט גיווען געווען געשען וואָס חכמינו ז"ל האָבן געוואָלט, אים אַרויסברענגען פון גן עדן, דאָס העט גיווען געברענגט די גאולה 'פֿאַר' דער צייט.



און דאָס לאָזט מען נישט מן השמים, ווייל ס'איז גבֿהּ מעַל גבֿהּ. הקדוש ברוך הוא קוקט לטובת ישראל. און דאָס איז אויף אַזאַ בחינה וואָס ס'איז נישט איבערגעגעבן געוואָרן פֿאַר קיין שום נברא בעולם, אפילו די העכסטע מלאכים שרפים ואופנים.

ווייל ס'איז תלוי דער גמר התיקון פון בריאת העולם אין דעם ענין פון די גאולה העתידה. דאָס איז העכער פון אַלע בחינות. דאָס איז נישט נמסר געוואָרן נאָר פֿאַר'ן לעבעדיגן באַשעפער אַליין.

סד

החכמים מצדו התאמצו לעשות מה שביכלתם, לעורר רצון העליון, וכמו שמוטל על כל אחד לעורר רחמים על הגאולה זיי [החכמים] האָבן זיך מְתַאֲמָץ געווען, אַזוי ווי ס'איז מוטל אויף יעדן איד צו טון, ווי ווייט דער רצון העליון גייט.

סה

ומסתמא היה בזה גם איזה תועלת לצורך הגאולה, אותו הרצון והבקשה של החכמים [און] דאָס האָט אפשר אויף אַזאַ בחינה דאָרט אויבן [פועל געווען לטובה], דאָס איז דאָך אויך געווען די עבודה פון חכמינו ז"ל, קען זיין [אַז] דאָס האָט אויך 'גענוצט' אפשר גאָר באיזה בחינה, [דעם] וואָס חכמינו ז"ל האָבן געטון. דאָס פֿאַרשטיי מיר אונז אויך נישט. על כל פנים דאָס האָט אודאי געהאַט באיזה אופן [אַ] תועלת'.

סו

אבל להביאו לידי גמר שתהיה או הגאולה בפועל, זה לא הניחו מן השמים, וכמו שמצינו גם בגמרא עובדות וענינים כאלו, וכגון בעובדא דרבי חיאי ובניו, וכן בטעם שלא נתגלה מקום קברו של משה, כדי שלא יבואו לשם בתפילה להכריח הגאולה אָבער דאָך, [אַז] די גאַנצע זאך זאָל נגמר ווערן, [דאָס] האָט מען נישט געלאָזט מן השמים.

אַזוי ווי מ'טרעפט אין די גמרא כמה אַזעלכע ענינים בכלל. ווי די גמרא זאָגט^ט .. מיט די אבות הקדושים און אליהו, [אַז] זיי דאווענען יעדער עקסטער, נישט צוזאַמען, אין די מערת המכפילה, וואָרן [אם] היי מתפללין צוזאַמען העטן זיי גיווען געברענגט די גאולה בלא זמנו.

און אויך [מצינו בגמרא] מ'האָט מִסְתַּתֵּר געווען קברו של משה [כדכתיב (ברכה לד, ו) ולא יָדַע אִישׁ אֶת קַבְרֹתוֹ]. ווייל אידן העטן געגאַנגען אויף קברו של משה און זיי העטן מתפלל געווען, העט מען גיווען געברענגט די גאולה 'פֿאַר' דער צייט, האָט מען פֿאַרדעם - אַזוי זאָגט דאָך די גמרא^{כז} - האָט מען מִסְתַּתֵּר געווען [מקום] קברו של משה, אַז ס'זאָל צו דעם נישט קומען.

^ט ווע' בעס"ג לך תשכ"ח קרוב לסופו, ובס"ג שבת חוה"מ פסח תשכ"ו (לפי דרכו סם).

^כ בגמרא בבא מציעא (פה:). והובא לעיל בהערה לו (ר"ה וכבר אמרת, מתוך לשון רבינו ביורא משה).

^{כז} בגמרא סוטה (יד:). לפי הגירסא שבעין יעקב והגהות הב"ח: ואמר רבי חמא בר חנינא, מפני מה נסתתר קברו של משה מעיני בשר ודם, מפני שגלוי וידוע לפני הקב"ה שעתיד בית המקדש ליחרב ולהגלות את ישראל מארצם, שמא יבואו לקבורתו של משה באותה שעה, ויעמדו בבכיה ויתחננו למשה ויאמרו לו, משה רבינו עֲמֹד בתפלה בעדנו, ועומד משה ומבטל את הגזירה, מפני שחביבים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם, שכן אתה מוצא בשעה שהיו ישראל במדבר וסרחו במעשיהם ועשו עגל, קצף הקב"ה על ישראל ואמר למשה (דברים ט) הִרְף מִמֶּנִּי וְאֲשַׁמְדֶּם, כמה צדיקים היו באותו הדור וכמה חסידים, משה ואהרן ויהושע אלדד וכו', ולא עשה בשבילם ולא ביטל הגזירה אלא בשביל משה. [ופירש"י (בע"י): אלא בשביל משה, דכתיב (תהלים קו, כג) לִלְלִי מִשָּׁה כְּחִירוֹ וגו'].



סז

און אַזוי זענען די אַלע ענינים [וגלגולי סיבות של אריכות הגלות].
דער בורא כל עולמים האָט אַזוי געפירט [עד כי יבא עת לְהַנִּיחָה].

סח

ישוב קושיא ג

הפסוק אומר כאן שיר השירים אֲשֶׁר לְשִׁלְמָה, כי לגדל מעלתו וזה להתגלות שיר השירים ושהא נקרא על ידו, ולזה מתחיל המדרש בפסוק חֲזִיתַי אִישׁ מְהִיר בְּמִלְאָכָתוֹ, דגם בנין בית המקדש נקרא הכל על שמו, וממשך המדרש דמהאי מעמא בקשו למנותו, יען כי ראו דממעם זה הוא האיש המסוגל לכך לעורר את הנאולה מיט דעם ענין פאַרשטייט מען, דאָס איז דער קישור פונעם מדרש [מרישא לסיפא].
[דהפסוק אומר] שיר השירים אֲשֶׁר לְשִׁלְמָה, ס'איז שיר "השירים", ס'איז דאָס גרעסטע^{מב}, מ'האָט עס געזאָגט אויפן באַרג סיני, און די מלאכים [על הים]^{מג}, און ס'איז ידאָך' אֲשֶׁר לְשִׁלְמָה".

[ועל זה מביא המדרש]: און מהאי - אַזוי ווי כ'האָב פריער געזאָגט - איז חֲזִיתַי אִישׁ מְהִיר בְּמִלְאָכָתוֹ, [דבנין בנית המקדש נקרא על שמו, אף שהכל מסייעין לו, לפי שהוא מסר נפשו עליה].

[ועל זה ממשיך המדרש]: און אַז ס'איז טאַקע אַזוי, אַז ער איז דער 'געאייגנטער' געוועזן, טאַקע ער האָט זוכה געווען אין דעם, דורך אים איז אַראָפּגעקומען דאָס בית המקדש, בנין בית המקדש הראשון און דאָס התגלות פונעם בית האחרון, דעם התגלות פון תחיית המתים און פון די ישועה הנצחית, אַלעס ליגט דאָך אין שיר השירים.

אַז ס'איז ווידעראום אַזוי, איז ער דאָך טאַקע געווען מוכן דערצו, און דורך אים העט מען גיווען געקאָנט ברענגען די גאולה. ממילא האָבן זיי [החכמים] דאָך גאָר רעכט געהאָט [בחשבונם] ווען זיי האָבן אים געוואָלט זעצן צווישן די חבורה, לְפָנֵי חֲשָׁכִים, [כדי] מ'זאָל אים אַרויסברענגען פון גן עדן.

סט

אלא שמסיום המדרש כי מן השמים לא הסכימו לזה, וכסיום הפסוק לְפָנֵי מַלְכִים וְיִתְצֵב, לפני מלכי תורה, בל יתִּצֵב לְפָנֵי חֲשָׁכִים, לפני חבורה של רשעים

זאָגט אָבער דער מדרש, ער פירט אויס, ס'האָט ידאָך' נישט געטאַרט זיין.
הגם ס'איז געווען חֲזִיתַי אִישׁ מְהִיר בְּמִלְאָכָתוֹ, [און] שיר השירים אֲשֶׁר לְשִׁלְמָה, פונדעסטוועגן לְפָנֵי מַלְכִים וְיִתְצֵב, ער איז נאָר געבליבן לְפָנֵי מַלְכֵי תוֹרָה [בגן עדן, ולא הניחו מן השמים להוציאו משם].

[ווייל] דאָס גייט נישט אַנדערש, אַזוי איז דער רצון הבורא ברוך הוא געווען, [אז]

וועיין בעינין יעקב שם (לבעל שבות יעקב): ועומד משה ומבטל הגזירה. ואם תאמר תבטל הגזירה, ומה בכך. יש לומר, כדאיתא בקידושין (דף לא): דדריש אבימי, מזמור לאסוף אלקים באו גוים בנחלתך (תהלים עט, א), שאמר אסף שירה על שכילה הקב"ה חמתו בעצים ובאבנים שבביתו, שאלמלא כך לא נשתיר שריד ופליט מישראל, כפירוש רש"י שם.

[וועיין בזה בדברי יואל פנחס (עמוד קמה), ובס"ג בלק תשי"ט (בירושלים עיה"ק, נדפס בחידושי תורה מארץ ישראל, עמוד מג). וע"ע בדברי רבינו שמחת תורה תשל"ג (נדפס בדברי יואל ליש"ת, אות קכ).]

^{מב} וכמו שפירש"י: 'שיר' שהוא על כל 'השירים' וכו'. אמר רבי עקיבא לא היה העולם כדאי כיום שניתן בו שיר השירים לישראל שכל הכתובים קדש ושיר השירים קודש קדשים וכו', שכולו יראת שמים וקבול עול מלכותו.

^{מג} וכפירוש המדרש שיר "השירים", שיר המשוררים, (הובא לעיל בהערה ז).



שלמה המלך זאָל בלייבן 'כסדר' בקדושתו לפני מלכי תורה, [דאָרט] וואו ס'איז מקומו בגן העדן העליון. **כָּל יִתְיַצֵּב לִפְנֵי חֲשָׁפִים**, לפני חבורת רשעים.

[כי הגם שכוונת החכמים היה לטובה], אף על פי כן, מ'האָט עס 'דאָך' נישט צוגעלאָזט. אַזוי ווי דער מדרש פירט אויס [אז] דאָס בת קול האָט געזאָגט אַל 'תִּגְעָעוּ בְּמִשִּׁיחִי, מ'זאָל נישט 'צורירן' צו דעם. ווייל דאָס אַלעס איז אויך דאָך' דער רצון הבורא ברוך הוא, גְּבִיָּה מַעַל גְּבִיָּה (קהלת ה, ז), אַלְקִים הָבִין אֶת דְּרָכָה [והוא ידע את מקומה]^{מ"ד} (איוב כח, כג). ס'איז אַזוי ווי ס'שטייט (מדרש רבה חקת יט, ו) ביי פרה אדומה, דברים המכוסים מכם יהיו צופים לעתיד לבוא^{מ"ה}.

[וכן בענין הגלות והגאולה], לעתיד לבוא וועט מען פאַרשטיין דעם טעם פון דעם אַלעמען, און פון אריכות הגלות.

ע

אַבער לעת עתה האָב מיר נאָר צו האָפּן צום באַשעפּער.

גיין אין דרך התורה והיראה.

און זוכן דעם דרך האמת.

מקיים זיין [דעם] **צִפִּית לִישׁוּעָה** (שבת לא,), און האָפּן צום באַשעפּער בְּקָרֵב אִישׁ וְלֵב

עָמֵק (מלשון הפסוק בתהלים סד, ז).

עא

ברכת הקודש

כן יעזרינו השם יתברך :

מ'זאָל מיר זוכה זיין צו זען די ישועה אמיתית, און די גאולה אמיתית.

און די מוֹעֲדִים און די רְגָלִים^{מ"ו} וואָס זיי וועלן קומען מיט די ישועה, מיט די ישועה העתידה.

השם יתברך יִשְׁמַח את לבבינו, ויתרומם קרן התורה וישראל.

מ'זאָל זוכה זיין שוין דאָס צו זען, דעם בנין בית המקדש בבניינה, און גאנץ שיר השירים.

מ'זאָל זוכה זיין צו זען ישועת כל ישראל ושמחתן, בהתגלות כבוד שמים עלינו, במהרה בימינו אמן.

^{מ"ד} עיין בילקוט שמעוני (מלאכי, רמז תקכט) : תני ר' חייא, יָדַע הַקב"ה שאין ישראל יכולין לקבל גְּזֵרוֹת רומיים, עמד והגלה אותם לבבל, שנאמר (איוב כח, כג) אַלְקִים הָבִין דְּרָכָה וְהוּא יָדַע אֶת מְקוֹמָהּ.

^{מ"ה} מה שאין כן בזמן הזה מכוסה טעם פרה, ועל זה נאמר אלקים הבין דרכה. וכלשון הפייטן (יוצר לפרשת פרה, ד"ה) אִמְרָתִי אֶחָקְמָה וְהִיא רְחוּקָה. שֶׁחַ אִיתִיאל עֲדִי זֹאת חָקָה וכו'. כֵּן אֵין לַעֲמוֹד בְּסוּדָה וכו'. וְאֵין לִידַע עֲרָקָה. וְאֵין לְהִבִּין דְּרָקָה. אַלְקִים הָבִין דְּרָקָה.

^{מ"ו} כלשון ברכת אשר גאלנו, בליל פסח : כֵּן ה' אֶלְקֵינוּ וְאֶלְקֵי אֲבוֹתֵינוּ יַגִּיעֵנוּ לְמוֹעֲדִים וְלְרָגְלִים אַחֲרִים הַבָּאִים לְקִרְאָתָנוּ לְשָׁלוֹם, שְׂמֵחִים כְּבָנִין עֵרֶךְ וְשָׂשִׁים בְּעִבּוֹדָךְ.

